

Дагъустандин *Дишегъли*

Хизан патал журнал

№ 1 / 2026

СВО

Образование

Искусство

Литературадин
чин

Изгитдин диде

РикI алай пешедин сагъиб

*Лезги театрдин
юбилей къейдна*

*Расми Жабраиловакай
актёр гъикI хъанайтла*

Наира Алиева

За ваз аялдин рикI ачухин...

«Женщина Дагестана»
на лезгинском языке
№ 1/2026

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан

Главный редактор

Х. А. Шамилова j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:

заместитель главного редактора

С. Х. Булгаева sulgi65@mail.ru

Ответственный секретарь

Г. Х. Асадулаева musaeva_gulnara@mail.ru

Редактор русского выпуска

А. М. Бабаева aida-babayeva2012@yandex.ru

Редактор аварского выпуска

Б. Ш. Мухидинова bahu4y@mail.ru

Редактор даргинского выпуска

П. М. Сулейманова zehra.fatimat@mail.ru

Редактор кумыкского выпуска

П. Х. Хайбуллаева bike-1970@mail.ru

Редактор лакского выпуска

А. Ю. Абдурахманова delia25@mail.ru

Редактор лезгинского выпуска

Н. Н. Ибрагимова shikhnabievai981@mail.ru

Редактор табасаранского выпуска

С. М. Исрафилова suvaynat@mail.ru

Корреспонденты:

А. Тажудинова, В. Ратенкова, Р. Бакидов,

С. Эмирова

Художественный редактор

Г. А. Курбан-Адамова guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,
г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.
j-dag@mail.ru; zhenshina_dag@e-dag.ru

Журнал отпечатан в типографии:
ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт
журнала «Женщина Дагестана»:
женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 26.02.2026 г.

Объем: 5,5 усл. печ. л.

Заказ № 0106. Тираж (2559) 341 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается с 1957 г.

Выходит на аварском, даргинском, кумыкском,
лакском, лезгинском, русском, табасаранском
языках один раз в два месяца.

Регистрационный номер ПИ № ТУ05-00429 выдан
Управлением Федеральной службы по надзору
в сфере связи, информационных технологий и
массовых коммуникаций по Республике Дагестан.

Арт-директор – М. Ю. Моллакаев (MagNazar)

Къилер

1. Редактордин гаф
Цийи дуьнья
 2. Алай аямдин дишегъли
За ваз аялдин рикл ачухин...
 6. СВО
Игитдин диде
 10. Образование
Рикл алай пешедин сагъиб
 13. Уьмуьрдин агъвалатар
Дидедин тарс
 16. Искусство
Лезги театрдин юбилей къейдна
 20. Шиират
 22. Уьмуьрдин агъвалатар
Сиф авай къвати
 26. Карчи дишегълияр
Гъа ихътин краф!
 30. Сурет
Уьмуьрдин макъам
 34. Хизан
«Анжах Эверстдал ваъ»
 38. Инсан
Дагъустандин члалар клан я
 42. Къвалахдин юлдашар
Эжуйиве ацланвайди
 46. Къисмет
Вичин вахт гуьзлемизивай бажарагъ
 50. Искусство
Музыкади чун агудна
 54. Литературадин чин
Расми Жабраиловакай актёр гъикл хьанайтла
- POST scriptum**
57. Наши дети
Все пути ведут к людям...
 61. Литературная страница
Айна, Ваня-Ванечка и Вазиф

На обложках:

I – Наира Надирбековна Алиева – доктор педагогических наук, профессор, писатель

III – Работа Г. Пшеничной

IV – Работа К. Власовой

Цийи дуьнья...

Дуьньяда жуьреба-жуьре гзаф вакъиаяр жезва! Абур акъван инсаф-сузвилелди ва тадидаказ кыиле физва хьи, гуя алемдикай авай чи фикирар бинедай дегииш жезва.

Америкадин президент Дональд Трамп Венесуэладин президент Николас Мадуро чуьнуьхна, Трамп Даниядивай Гренландия къакъудиз алахъзава; гъа гъам Иранда къал-макъал тваз чалишмиш жезва, нетижада Америкадихъ галаз са жуьрединни рафтарвилер авачир и уьлкведа инкъилаб хьунин мурад аваз. Вири и секинсузвилер арадал гъизвайди Америка я, гъахъвилил ва демократиядин даях – абуруз чпиз яб гайитла. Анжах гъакъикъатда маса шикил аквазва, США-ди вичин итиж хуьзва – яни, виридуьнья вичиз муьтлуьгъарун. Дуьньядихъ вуч хъанва? Инсанрихъ вуч хъанва? Я тахъайтла, и дуьньядин цивилизациядин уьнуьгдай къацл акъатнавани? Суалар гзаф ава, абуруз жавабар чаз уьмуьрди вичи гуда, са вахт атайла.

Амма чун, дишегълияр, гъакъикъатда яшамиш жезва, жув ва дуьнья (ам хуьзвай цлуд къанун фикирда къуна) патал са гъихътин ятлани хъсанвал ийиз алахъзава. Ихътин

вахтара заз цавуз хкаж хъана, гъанай маса вилералди чи алемдиз килигиз клан жеда. Ва зи вилерикай са геренда дуьньядин шикил карагда: чун галактикадин рекъерикай анжах са нукътла я, ахътин галактикаяр Алемда миллиардар ава! Суал пайда жезва: «Вучиз чун саклани секин жезвач? Инсаниятдал тапшурмишнавай къуллугъ кыилиз акъуднач лагъана и чилелай чун михъиз тергдалди, вучиз фагъум-фикир ийизвач?»

Гъа ихътин ката-галтугдин вахтунда за анжах са куьнихъ умуд кутазва – квехъ, играми дишегълияр! Хушбахт уьмуьр давамарун патал куьне дуьньядин вири члаларал аялриз лай-лаяр ядайдахъ инанмиш я зун. И дуьнья гъихътинди хъайитлани, куьгънеди ва я цийиди, адан иеси сад я – дишегъли!

Квез алуькъзавай сувар мубаракрай, виридалайни гуьрчег, виридалайни клани, кваллин къул хуьзвай дишегълияр!

Хамис Шамилова,
кыилин редактор

Наира
Алиева

За ваз аялдин рикі ачухин...

Педагогикадин илимрин доктор, профессор, РФ-дин умуми образованидин Гьурметлу работник, Наира Алидес тӀахаллусдик кваз кхъизвай Дагъустандин машгур писатель Наира Алиевадин жаван вахтар бахт-лубур тир лугъуз жседа. Адаз дунья эхир авачирди, элгъвена дагълари, эвелдилай авай тӀебиатди кунвайди ва сирлу игитрив ацанвайди хъиз акъазвай.

Гьар са югъ заз сувар хъиз тир, багърийрин юкъва авай – лугъуз-ва ада. – Пак гаф «диде-буба», зи уьмуьрдин ва къисметдин компас».

Диде, Сафинат Мирзежановна, химик-биолог. Ам Мегъарамдхуьруьн районда сифте яз къилин образование къачур дишегълийрикай сад тир. Буба, Надирбег Якубханович, тарихдин илимрин доктор, профессор, кафедрадин заведующий, кӀвалахдин юлдашрин арада энциклопедиядин чирвилер авай пешекар яз гьисабдай.

«Са шумуд несилди хъсан образование къачуналди, хизандин ад авай, – ихтилатзава Наира Надирбеговнад. – Вири – диде-буба, чун, вад аял – неинки гьакӀ кӀелунал машгӀул тир, ктабри чаз гьевес гъизвай. Чаз ктабрин къадир авай, абур жагъурзавай, тек-бир авай ктаб жагъайла, бахтлу жезвай. Ктаб дуньядиз даklar, инсандин фагъумдин хазина, дуст ва насигъатчи тир. Зун шегъердин вири ктабханайриз физвай. А вахтара вахт гъавая пучдачир. Школадин уьмуьр кружокрай ацанвай. Дружинадин советдин председатель тир за интернационал дуствилдин Клубда еке итиждивди иштиракзавай, шиирар кхъизвай, баскетбол кьугъвазвай. Зун предметрай олимпиадайриз ракурзавай ва за приздин чкаяр къазвай».

Школа кьизилдин медалдал, ДГУ-дин филфак тафаватлувилелди

акъалтӀарна, Москвада аспирантура-дик экечна, гъа са вахтунда ада милли школада урус чӀалан тарсар гунин методикай кандидатвилдин диссертация, Санкт-Петербургдин А. Герценан тӀварунихъ галай университетда докторвилдин диссертацияр хвена ва адан илимдинни ахтармишунин кӀвалахди оппонентриз таъсир авуна.

Амма, илимдал машгӀул тирла, Наира Надирбеговна гьич садрани художественный ктабдивай къакъатначир, ада классикрин ктабар цийи къилелай кӀел хъийизвай, фантастикадин ва алай девирдин литература кӀелзавай. «А ктабри руьгъдин уьмуьрдин сергъятсуз алем муьтӀуьгъариз, фикирриз гегеншвал гузвай», – къейдзава ада.

Наирадин уьмуьрдин юлдаш, гзаф йисара РФ-дин Верховный судда кӀвалахай Мурад Низамович Алиев, адан яратмишунрал рикӀ хъунин гъавурда акъазвай.

Чан алай гафунин сугъуьрлувал

Кеферпатан Кавказдин халкъарин дуствилдин институтдин гуманитарный дисциплинайрин кафедрадин заведующий хъайила, Наира Алидес аялрин писатель хъиз машгӀур я, адан яратмишунар неинки аялриз, гьакӀ чӀехибурузни бегенмиш тирди

акуна. Вичин махара ва философиядин новеллайра ада регъимлувал, чарадан гъалдикай хабар къун, вун элкъурна къунвай затлариз гъурмет авун герек тир дуьнья къалурзава. Мах – им аялар гъавурда акъадай члалалди дегис тежедай къиметлувилерин гъавурда твазвай жанр я. «Им важиблудакай рахунар я, ина аялдииз фикир гуз, багъри къулан, диде-бубадин ва ватандин къадир жез чирзава», – гъисабзава писателди.

Къанни вад йисалай пара вахт яратмишунриз гайидалай гуьгъуьниз, ада лугъузва: «Зун патал мах – им аялдихъ галаз рикъай-риклиз рахун я. Зун мукъвал-мукъвал школайра аялрихъ галаз гуьруьшмиш жезва ва заз аквазва, гъикл абуру чпин риклер ачухзаватла. И кар алай девирда соцсетрин таъсирдик акатнавай, инсанрихъ галаз адетдин рахун ва чан алай гафунин суьгъурлувал бес тежезвай аялдииз гзаф метлеблу я. Бицибуруз кхьин – им жуван хивез члехи жавабдарвал къачун я, вучиз лагъайтла, аялри гъасятда таб гъиссда. Гъавилай абурув риклин мишвал ва гъахъвал хвена эгечна кланда», – инанмиш я ам.

Наира Алидесан ктабриз неинки Дагъустандин, гъакл Азербайжандин ва Китайдин аялрин риклериз рехъ

жагъана. Литературадиз адан рехъ – им педагогикадин рехъ давамарун хъана. «Алим ва аялрин писатель хъун – им аялриз текстар кхьин туш, – къейдзава Наира Надирбеговнади. – Им пешекар хъиз, муаллим хъиз, диде хъиз, баде хъиз литературадин гъавурда хъун я. Заз гъи гафунин кичл кутада, гъида архайинвал гуда чида. Гъи агъвалатди фагъум-фикир ийиз тада, гъида хъвер кутада». Ихътин пешекарвилин чирвилерни хусуи тежриба неинки адан махарай, гъакл милли педагогикадай «Зи дидеди лугъудай» твар алай ктабдайни аквазва. Дагъустандин адетрин зурба акбул дидединни рушан арада суьгъбет хъиз ганвай адан ктаб мукъвара «Эпоха» чапханади акъудда.

Къаматрин ва фикирин дуьнья...

Наиради рикел хкизва, литературадиз адан рехъ гъвечи хъиз вичи туьклуьрзавай махар ахъаюнилай гатунна. «Къисметди вичи заз рехъ къалурзавай, – лугъузва ада. Яратмишунрин къани вад йисан къене зи са-шумуд клватлал акъатна: «Дидедин махар», «Бици лувар», «Къвестха», «Цуьрц». Абур Дагъустандин «Эпоха» ва «Дагъустан», Федеральный «Проф-Пресс», Азербайжандин

«Шарб-Гарб», Китайдин «Ханьчжоу» чапханайра акъудна.

Адан яратмишунриз, гзаф къадар наградаяр гуналди, лайхлу къиметни ганва: Вироссиядин литературадин «Алые паруса» конкурсда гъалибвал, Кефер-Кавказдин вирихалкъарин ктабрин «Тарки-Тау-2024» фестивалдин Гран-При, Вироссиядин С. Маршакан тварунихъ галай премиядин финалдиз акъатун, 2025- йисан литературадин Дагъустан Республикадин Гьукуматдин премиядин лауреат.

«За гъвечли аялриз фагъум-фикир ийиз, дустар къаз ва абур клан жез, хиялар ийиз чирзава, аялдин лувар къай руьгъдиз виклеъ жез чирзава, чехи уьмуьрдиз гъазурзава, – лугъуз-ва писателди. – Ктабди диде-бубайрин кланивал гележегдин несилрал агакъарзава эхир».

Адан яратмишунрин чантада алай девирдин жегилрин уьмуьрдикай фольклордин ва фантастикадин махар ва гыкаяяр ава. Адан дамах – им «Некледин цуьк» аялрин бахчадин уьмуьрдай» проект я. Ина ада аялри лугъузвай гафар къватнава.

«Чуковский хъиз, зунни инанмиш я, аялар бажарагълу лингвистар ва философяр я, – лугъузва Наира Алидеса. – Абуруз дуьнья аквазвай къайда – им тамам са Алем я. Ва зи везифа абурун гафар къватлун ва, гьелбетда, са вуч-ятлани жувани туьклуьр хъувун я».

Наира Алидесан яратмишунар анжах махарал акъвазнавач. Ам гъакл-ни лирикадин эссеярин ва гыкаяярин «Зи шегъер» къватлалдин автор я. Ина уьмуьрдикай, рикел хуьникай ва инсан вич хайи чкадихъ галаз авай алакъадикай веревирдер ава.

Намусдин гаф

Мукъвара Дагъустандин нинийрин театрда адан «Дидедин махар» гыкаяярин бинедаллаз эцигнавай спектакликай писателди еке ашкъидивди ихтилатзава.

«Театрда аншлаг хъун зун патал виридалайни хъсан награда хъанай, – хиве къазва ада. Секин береда ви къилиз атай гафарал сегнедал чан акъалтдайла, залда авай аялри тамашадин игитрин язухар члугвадайла – им гыч са куьнивни гекъиг тежедай гысс я. Им автординни тамашачидин диалог хъана лагъай члал я».

Адан яратмишунра жемиятдин важиблу вакъийризни чка ава. Макъалайрин «Зурба Ватандин рух-ваяр» цикл – им писателдин хуси терреф я. Адан «Диде», «Жуьреба-жуьрегъетер», «Буьркуьдан риклиз аквада» ва масабур «Сад тир Россиядин» Жемиятдин майданни федеральный дережадиз акъудна. Гъа и карди Наира Алиева «СВО-дин ветеранрин союздиз» гъана, ина республикадин ватанпересвилин гъерекат адан гуьзчивилик ква. «Гъатта и чехи къвалахдани зун сифте нубатда ихтилатчи, гыкаяяр ахъайдай кас яз амукъзава, – лугъузва Наира Алидеса. – Къегъалвилин ва ватан клан хъунин виридалайни къилин тарсар лозунгралди ваъ, намуслу, дугъри гафарин куьмекдалди агакъариз жеда».

Риклинни руьгъдин арада

«Зи вири яратмишунар – аялар патал мах, жаванар патал гыкая ва чехибур патал эссе – ибур са тамам затлунин паяр я, – лугъузва чи макъалади игитди. – Им несилрин арада ва я са касдин риклин ва муькуьдан руьгъдин арада муьгъ эцигиз алахъун я».

Эхирдай за адавай вичин тлахаллус гыкларадиз атайди ятла, хабар къуна. Ада хъверна: «Къве фамилия, итимдин ва зун гъуьлуьз къведалди авай – Алиева ва Дестебегова – зи тлахаллус арадал атана. Эгер зи хизан, зи бахтлу аял вахт хъаначиртла, белки зун яратмишунрални машгъул жедачир жеди. Мумкин я, гъавилай за жув бахтлу кас яз гысабзава».

Айшат Таъсудинова

Мадина
Абуталимова

ИГИТДИН ДИДЕ

Чи журналдин редакцияда СВО-дин иштиракчи, къанни ругуд йиса аваз Россиядин Игит хъайи, алаатай йисалай РД-дин милли политикадин ва диндин рекъай министрдин везифаяр тамамарзавай Темирлан Абутлалимован диде Мадина Юнусовна Абутлалимовадихъ галаз гуьруьш къиле фена. Суьгьбет къезилдиз ва рикляй-риклиз хъана. Ватандин игит тербияламыш авур, фурс гвачир, риклиз чими дишегьлиди вичин хъикай, ам гъвечли члавуз гъихътинди тиртла, адан рикл квел алайтла ва вичи хцел гъикл дамахзаватла, лагъана.

Ада вичин ихтилатда Темирлан лап бицли члавалай гъахъ клани, намуслу ва дугъри аял тир, лагъанай. Ам исятдани гъа ихътинди яз ама.

Мадина Абутлалимова Хасавюрт райондин Темираулдай я. Ада Къизилюртда бухгалтер яз къвалахна, ахпа Махачкъаладиз хтайла, хизандиз куьмек яз ва къве хва чехи авун патал, са бицли хсуси бизнес ахъайна. Дишегьлиди вичин веледар лайихлувилелди яшамиш хъун патал вичивай жедай вири крар ийизвай. Къве хъизни гъвечли члавалай ктабар клелиз кланда, им дидеди кутур хъсан хесет тир.

– Чун Къизилюртда яшамиш жедайла, Темирлан 7 нумрадин мектебдиз физвай, хъсандиз клелзавай. Аялар патал зун Махачкъаладиз куьч хъана ва 5-лай 11-классдал къван Темирлана Махачкъаладин 17- гимназияда клелна. Темирлана а вахтар ва муаллимар ашкъидалди риклел хкида, ада муаллимихъ галаз алакъа хуьз алахъзава, – лугъзва Мадинади.

– Сиясатдин жигъетдай четин гьалар авайтлани, чи рухвайри женгера иштиракда лагъана гъич фикирни ийизвачир. Гьеле школада амаз Темирланаз вичин уьмуьр Ватандиз бахшдай къаст авай. Гъави-

ляй, школа лап хъсандиз акъалтларайдалай гуьгъуьниз, ам ДГУ-дин юристрин факультетдик экечлна. Адан хесет гъахътинди я – виклегъ, са тлимил векъи, эгер мурад аватла, са куьнизни килиг тавуна, а мураддихъ фида. Чехи хва ахътинди туш, ам секинди я, вичи-вичин гъиссерни хуьда, – хъверзава чи макъаладин игитди. – Махачкъалада Темирлан тренер Анварбег Амиржанован гъилик тайский боксдал машгъул хъанай, Россиядин спортдин мастервлин кандидат тир. Лугъун хъи, адаз тарих хъсандиз чида ва кланда, дегъ девиррилай къенин йикъалди. Ада тарихдикай литература, машгъур полководецрикай макъалаяр пара клелдай, гъи дяведа вуж гъалиб хъанатла, чидай.

2019 – йисуз, университет куьтягъайдалай гуьгъуьниз, Темирлан армиядиз фена. Брянскдин областда мотострелковий ротада къуллугънай. 2020-йисуз, армиядай хтайла, Темирлан Абутлалимов заочный-даказ магистратурадик экечлна ва Хасавюртдин ГОВД-да силисчи яз къвалахзавай. Къвалах адаз кландай, амма махсус серенжем гатлунайла, Темирлан вичин хушуналди СВО-диз фена.

Дидедиз вичин хва женг члугваз физвайди гьикл хабар хъанай ва ада и хабар гьикл къабулнай?

Мадина Юнусовнади вичиз адакай хабар авачир, лагъанай.

– Гъа йикъан экуьнахъ Темирлана вичиз повестка атанвайдакай лагъана ва къвалай экъечлна. За фикирнай, ам фена, элкъвена хкведа, вил алаз акъвазнавай. Нянихъ ада зенг авуна ва вич СВО-диз физвайди, алай вахтунда Чечнядихъ агакънавайди, «эгер квез зун рекъе тваз къанзаватла, Шалидиз атайтла жеда», лагъана. Гъа икл... Заз и йикъара члехи хва Нариманаз свас це лугъуз физ къанзавайди тир, гила ихътин хабар атана. Заз жува вуч ийидатла, чизмачир, экуьнахъ члехи хвани зун Шалида авай.

Аниз фидай рехъди зун шехънай, амма чкадив агакъайла, за жуван зайифвал къалурнач, акси яз Темирланак руьгъ кутуна. Ада зун къужахла-

мишайла, за са гужуналди накъвар эхнай. Аллагъдиз зун язух атана жеде. За Адавай гъар юкъуз Темирлан сагъ-саламатдиз къвализ хтун тлалабзавай.

Мадинади вичин хва Россиядин Игит хъайидакайни вичиз хабар авачир лугъузвай.

– Заз къе зи хциз Россиядин Верховный Главнокомандующий Владимир Путина шабагъ вахкуда ва ам телевизордай къалурда, лагъанай. За вахт вилив хуьзвай. И арада чи къвализ шегъердин Къил ва хейлин таниш ксар, телевиденидин работникар атана. Зак къалабулук акатна... Килигайтла, залай гъейри виридаз чизвай, мубаракар авунай, – лугъузва Мадинади.

Темирлан Абутлалимовакай вичин командир Евгений Груздев, гъамани Россиядин Игит я, късийдалай гуьгъуьниз мотострелковый ротадин командир хъана.

2023-йисан 7-ноябрдиз Абутлалимов Къегьалвилин ордендиз лайихлу хъанвайдакай хабар хъана. Гъа и йисан 19-декабрдиз адаз Россиядин Игит твар гана ва и юкъуз оборонадин управленидин Милли центрда Президент Владимир Путина адав «Къизилдин Гъед» шабагъ вахкана.

Идалай гъейри, Россиядин Игит «За Храбрость» медалдиз, «За заслуги перед Республикой Дагестан» ва «Орден мужества» орденриз лайихлу хъана.

– Вири и шабагъар зи дидедин лайихлувал, адан тербиядин нетижа я, –гъисабзава игитди. –Диде вири-далайни багъа ва мукъва инсан я зи. Ам гъамиша гъавурда акъада ва куьмек гуз алахъда, акъуллу меслят гуда, – дамахдивди лугъузва Темирлана. – Зун патал ам акъулдин, кар-квалах бегъемдиз къиле тухунин лишан я. Зи уьмуьрда виридалайни четин гъалара дидеди заз къуват гузвай.

Вилера секинсузвал аваз, Мадина хчин хирерикай лугъузва...

– Ахътин вахтар хъана хъи, Темирланахъ галаз яхцур юкъуз телефондин алакъа авачир. Зи къилиз текъвезвай жуьре фикирар авачир. Ахпа зенг авуна вич санаторияда авалагъана. Зун гъасятда ам госпиталда авайдан гъавурда акъуна. Адаз зи рикл тлариз кланзавачир, исятдани ам дяведикай рахадач, я за хабарни къазвач. Куьз герек я, адан фикирар, хирер цийи хъийиз?

СВО-дин иштиракчийрин дидейриз – рухваяр сагъ-саламатбурни, рухваяр телеф хъанвайбурни – теклифзавай мярекатриз Мадинади вич рикле тлал аваз физва лугъузва.

– Я заз, я дубъняда садазни хва къа-къатнавай дидедин тлал секинардай гафар жагъидач. Абурун вилик за жув тахсир квайди хъиз гъиссзава... Гъа ихътин гъиссер муькуь дидейризни ава, чпин веледар сагъ-саламатдиз хтанвай. Чпин веледривай, бубайривай, гъулеривай магърум хъайи гъар са дишегълидин вилик

вири жавабдар я. Ибур зи гъиссер я, зи риклин тлал я...

Алатай йисуз Темирлан Абутлалимов махсус серенжемда иштирак авурбурукай «Цийи элита» тешкилзавай программадик акатна. И программа СВО-дин иштиракчийриз, абур гъар жуьре сферайра вилик фин патал, тешкилнава. Ам Россиядин Президент Владимир Путинан буйругъдалди гъукуматдин Къилин школа РАНХиГС-ди кардик кутунва. Владимир Путина вичин рахунра къейдна:

«Гъакъикъи, халис элита – им Россиядиз къуллугъ ийизвай, Россиядиз чпин вафалувал къалурзавай гъар са кас ячпихъ умуд кутаза жедай, лайихлу аскерар ва зегъметкеш инсанар я. «Игитрин вахт» программа, чи муькуь программаяр – Къилин школа (адаз «губернаторрин школани» лугъузва) – ва «Россиядин лидерар» конкурсдин бинедаллаз тешкилнава. Програмадин несигъатчийр Гъукуматдин, Президентдин Администрациядин, федеральный министерствойрин, ведомствойрин руководителар, регионрин ва члехи компанийрин къилер жедя».

Темирлан Абутлалимов, Дагъустандай тек сад яз, гъа и школадик акатна, члехи конкурс авайтлани: са касдин чкадал вад виш кас.

Дагъустанда тежриба хкажна, ам 1-сентябрдилай РД-дин милли политикадин ва диндин рекъай министрдин везифаяр тамамардай жавабдар квалах ихтибарна. Чна Темирлан Умаровичаз къуллугъ мубаракзава ва адахъ цийи агалкъунар хъана кланзава!

Суйгъбетдин эхирдай Мадина Юнусовади вичин веледар вичин даях ва дамах тирдакай, вичи Халикъдивай анжах са кар – женгина авай вири рухваяр чпин дидейрин патав сагъ-саламатдиз хтун ва дубъня ислягъ хъун – тлалабзавайди, лагъана.

Виолетта Ратенкева

РикI алай пешедин сагъиб

М. Дибирован тIварцIихъ галай Герейханован 2-нумрадин умуми образованидин школада кыле фейи «2026-йисан муаллим» Вироссиядин конкурсдин Сулейман-Стальский райондин муниципальный паюна Цмуррин юкван школада урус чIалан ва литературадин тарсар гузвай муаллим Алагъвердиева Ракъужат Зейнудиновна гъалиб хъана. Дипломни адав муниципалитетдин Кыл Саид Темирханова шад гъалара вахкана.

Вичиз вирида гъурметдивди Рая Зейнудиновна лугъзвай Р. Алагъвердиева заз фадлай ва хъсандиз чида. Къве йисалай виниз вахтунда ада захъ галаз райондин информагентствода корреспондентвилени кIвалахна. Гъавилай рикел гъил эцигна лугъз жеда хьи, Ракъужат Зейнудиновна, дерин чирвилер авай пешекар хъиз, ширин мез авай, рикI михьи,

чIехид-гъвечIид чидай, ахлакъ, нizam авай мегърибан инсанни я. Ахътин касдикай макъала кхьинни хуш жедай кар я.

Р. З. Алагъвердиева 1986-йисан 2-апрелдиз Къасумхуърел чIехи ва гъурметлу хизанда дидедиз хъана. 2003-йисуз руша Къасумхуъруьн 1-нумрадин юкван школа вири предметрай лап хъсан къиметар аваз акъалтIарна.

– За кIелдай йисара чи школада пешедал рикI алай, кIвалахдин гзаф йисарин тежриба авай гзаф муаллимри кIвалахзавай, – чи суалдиз жаваб яз лугъзва Ракъужат Зейнудиновнади. –Абуру, иллаки урус чIаланни литературадин муаллимар, пешедин устадар тир Селимова Саимат Мегъамедовнади, Магъмудова Агъабажи Нажмуудиновнади зун муаллимвилел ашукъарна. Гъавилай за школа акъалтIардайла кхъей со-

чиненидиз «Закай муаллим-филолог жеда» лагъана къил гун дуьшуьшдин кар тушир.

Вичин рикле авай мурад къилиз акъбудун патал Ракъужат 2003-йисуз Дагъустандин государственнй педагогический университетдин филологиядин факультетдик экечна. Ана келдай йисарани чешнелу студентрин арада хъайи къасумхуьруьнви руша университет «Филологическое образование» пешекарвилляй яру диплом къачуналди 2009-йисуз акъалтларна. Адаз филологиядин образованидин магистрдин дережа (степень) гана.

Р. Алагъвердиевади вичин зегъметдин рехъ 2010-йисуз Дагъустандин политехнический колледждин Къасумхуьруьн филиалда урус члалан муаллимвиле кваллах авунилай башламишна. Инани Ракъужат Зейнуудиновнади вич чирвилер авай педагог, хъсан тешкилатчи яз къалурна.

2016–2017-йисара Р. Алагъвердиевади Цмуррин юкъван школада акъалтзавай жегил несилдиз географиядин тарсар гана.

Чирвилер авай, кваллах алакьдай пешекарар виринра герек я. ГьикI лагъайтIа, абурун кваллахдилай гьарса коллективдин, организациядин кваллах вилик фин гзаф аслу я. И кар себеб яз Ракъужат Зейнуудиновнадиз 2017-йисуз района цийиз тешкилай «Информационное агентство» МБУ-диз корреспондентдин кваллах теклифна. Ана кваллах авур къве йисан къене Р. Алагъвердиевади вич компьютердин кваллах хъсандиз чидай пешекар, къетлен хатI авай корреспондент яз къалурна. Ам кваллахдив эгечIзавай тегьерди информгентствонин руководство, кваллахдин юлдашар гьейранардай.

2019-йисалай инихъ Р. Алагъвердиевади Цмуррин юкъван школада урус члаланни литературадин тарсар гузва.

- Эхиримжи йисара Цмуррин школада образованидин цийи ва

кIвенкIвечи къайдаяр кардик кутунва, ана алай аямдин технологийрикай менфят къачузва, – дугъузва школадин директор Евгений Кузьминскийди. – И кар себеб яз школадиз къетлен бажарагъдин пешекаррин-педагогрин лазимвални атана. Гъавилляй школадиз неинки Къиблепатан Дагъустандин районрай, гьакIни Россиядин маса субъектрайни чирвилер авай, аялрал ва муаллимвилдин пешедал рикI алай, четинвилерихъай кичле тушир педагогриз теклифна. Абурун арада Ракъужат Зейнуудиновна хътин муаллим хъунални чна разивал ва шадвал ийизва. Адан кваллахдилай чун гзаф рази я.

Цмуррин инновациядин школада алай вахтунда 30 муаллимди кваллахзава, 153 аялди келлазава. Келлунин, ахлакъдин, школьникри олимпиадайра, конкурсра ва марифатдин маса мярекатра иштиракунин рекъай школа неинки района, адалай яргъарани хъсанбурун жергеда ава. И агалкъунрик Ракъужат Алагъвердиевадин зегъметдин, алахъунрин еке пайни ква.

Ракъужат Зейнуудиновнади 7-10-классра урус члаланни литературадин тарсар гузва. И классрин аялри района ва республикада тухузвай олимпиадайра, конкурсра кIвенкIвечи чкаяр къазва.

Къилди къачуртIа, Ракъужат Зейнуудиновнади чирвилер гузвай Исламудин Улдуьгаева «Живая классика» Вироссиядин келдайбурун конкурсдин муниципальный паюна, Фируза Аминовади «Зимняя сказка», Марина Къурбановади «Без срока давности», Хадижа Ягъибеговади «Забота о чистой воде – забота о будущем» лишандик кваз тухвай Вироссиядин конкурсра, Динара Тагъировади, Милана Ражабовади ва масабуру райондин ва республикадин школьникрин олимпиадайра гъиле авай келлунин йисуз урус члалай 1, 2 ва 3-чкаяр къуна.

Р. З. Алагъвердиевади Цмуррин СОШ-дин сайтдин редакторвилдин

везифаярни намуслудаказ кьилиз акъудзава. 2022-йисуз школадин сайтди «Лучший сайт в образовательной организации» муниципальный конкурсда 1-чка къуна.

– Алай вахтунда райондин школайра кьвалахзавай урус члалан ва литературадин муаллимрин арада Ракъужат Зейнудиновна хъсанбурукай сад я лагъайтла, зун ягълмиш жедач, – лугъузва райондин образованидин отделдин начальник Гъусейн Шихбабаева. – Школада акъалтзавай несилдиз дерин чирвилер гунихъ галаз сад хъиз, ада районда образованидин хиле тухузвай мярекатрани активвилелди иштиракзава. Жегъил педагогдихъ вичи хкъянавай гъурметлу пешеда мадни еке агалкъунар хъун чи мурад я.

Р.З.Алагъвердиевадихъ кьвалахда агалкъунарай, келзавайбур Вирироссиядин ва республикадин олимпиадайриз, конкурсриз гъазурунай ганвай хейлин грамотаяр ава.

– За са вахтундани грамотайрихъ, лайихлу тварарихъ ялайди туш, – лугъузва Ракъужат Зейнудиновнади. – Зун патал виридалайни члехи награда зи гъилик келзавай аялри

къачузвай чирвилер, абурухъ жезвай агалкъунар я.

Чаз малум хъайивал, Р. Алагъвердиевадин кьвалахдилай школадин руководство, муаллимар хъиз, аялрин диде-бубаярни рази я.

РикI алай пешеда хъиз, Ракъужат муаллимдиз вичин гъурметлу хизандини руьгъдин таъминвал гузва. Уьмуьрдин юлдаш Сабир Шагъпазовичахъ галаз Ракъужат Зейнудиновнади ферли къве веледдиз тербия гузва. Абурун аялар тир Саида Къасумхуьруьн 1-нумрадин юкъван школада 8-классда, Шагъпаза 6-классда лап хъсан къиметар аваз келзава. Абур къведни отличникар, районда ва республикада тухузвай олимпиадайрин ва конкурсрин иштиракчияр я.

Вахъ ви рикI алай, гзаф четин, гъа са вахтунда виридалайни гъурметлу муаллимвилин кьвалахда мадни еке агалкъунар хъурай, гъурметлу Ракъужат Зейнудиновна!

*Хазран Къасумов,
РФ-дин журналистрин
Союздин член*

Дидедин тарс

*Зи камалэгъли чӀехи диде
Живиржатан руьгъдиз бахизава*

Гъурмет авуниз лайих яшариз акъатнавай, къени хесетрин къилих авай Живиржат дидедиз кваллин-йикъан хъанвай пуд хва ва гъуьлуьз тухванвай пуд руш авай. Ам вич, бубайрилай адет хъанвайвал, гъвечӀи хцин хизанда яшамиш жезвай.

ГъвечӀи руш гъуьлуьн кваллиз рекъе турла, Живиржат дидеди кӀулай пар аватайди гъиссна, чамар свас гваз къунши хуьруьз рекъе гъат хъувурла, ада тавханада зуьрне-далдам галачиз звар квай са кьуьлни авуна. Живиржат дидедин цӀийиз хъанвай езне хизандин къиле акъваздайвал чранвай, зегъмет чӀугваз вердиш, хуьруьн жегъилрин арада тӀвар авай гада тир. КӀвале вичин

кьуьлуьниз мягътел яз килигзавай мукъвабуруз, къуни-къуншийриз Живиржат дидеди лагъана:

«Чи хуьре Эльдерхан лугъудай, намус-гъейратдалди машгъур кас хъана. Адаз ирид велед авай – вири рушар тир. Виридалайни гъвечӀи руш, къуьн кьуна варцӀай акъудна, балкӀандал акъадарайдалай гуьгъуьниз Эльдерхан гъаятдиз гъахъ хъувуна, мехъерик квайбуру капар ягъиз, рушан бубади туьнт са кьуьл авуна. Ахпа ада лагъана: «Бубадин, дидедин тӀварцӀел леке тагъана ирид руш гъуьлерин квалериз рекъе тур бубадиз, бармак кӀанчӀал къяна, такабурдиз кьуьл ийидай ихтияр авайди я». Живиржат дидедини лагъана: «Зани

жуваз рушар гъуьлдуьз гун себеб яз къуьл ийидай вахт атанвайди яз гъисабзава. Буба галачиз за абур члехи авуна, хизандин бине кутаз рекъе туна. Зи дидевилин шални михъи я. Зи рушари адал леке гъидайвал авунач».

Чпин кIвалин-йикъан, хизанрин иесияр хъанвай веледрикай Живиржат дидедин рикI секин тир. Абуру намусдивди чпин хизанар къиле тухузвай, аялар члехи ийизвай. Инсанрихъ галаз гъуьрметлу яз алакъаяр хуьзвай.

Гъвечи руш Шапериди гъич рикIелни алачиз дидедин вилик четин месэла эцигна, Живиржат дидедин рикI тарна. Са гуьзел гатун юкъуз Шапери ва эзне Исмаил къведав-къве чемоданни гваз Живиржат дидедин гъаятдиз гъахъна. Рушанни эзнедин атIугъай чинриз килигайла, абурун арада къунугъ гъатнавайди къатанатлани, Живиржат дидеди абур хушвилелди, зарафат-хъвер авуналди къабулна. Сефер хийир хуьй, балаяр! Куьн яргъал рекъиз физ гъазур хъанвай хътинбуьр я хъи? – амалдарвилелди жузуна камаллу дидеди.

- Яргъал сеферар низ аквазва, играми диде!/? Чун чав къазвач. Шапериди чун чара хъун герек яз гъисабзава. Гъаниз килигна, за ви руш сагъ-саламатдиз вав вахкузва.

- Зи азиз балаяр, куьн гъахълу фикирдал атанва, – милаимдиз, чина хъвер аваз лагъана Живиржат дидеди, – дуьз лагъайтIа, гъуьлуьнни папан арада гъуьрмет, сад-садал рази хъунухъ авачиз хъайитIа, абур санал, са кIвале къиле фидач. Уьмуьрда садвал герек я. Сада лагъай гаф муькуьда къабул тийиз хъайитIа, ам уьмуьр ваъ, дердисервал жеда. Амма, балаяр, гъуьлни паб чара жедайла, мехъер ийидайла хъиз, чарасуз къиле тухвана кIандай адетар – къанунар авайди я. Абур чIурна виже къведач – халкъдин вилик беябур жеда. Зи хва Исмаил! Ваз Шапери уьмуьрдин юлдаш яз гудайла, анал чи муьква-къи-

лияр, камаллу члехи бубаяр, къуни-къуншияр алай, мехъерик абурун иштираквал хъунухъ чи адет я. Эгер за инал Шапери чинеба-мичлеба къулухъ къабул хъувуртIа, за ибуруз виридаз, хуьруьн жемьтдиз вуч жаваб гуда? Жаваб авач. Ихътин месэла вилик атайла, тади къачун эсиллагъ герек къвезвач. Чи халкъдин мисалди лугъузва: «Тади кардик цIай акатуй!» За квез кIвализ атун, суфрадихъ апукъун теклифдач, ихътин гъалара ризкъи туьтуьнлай фидач. Куьн, балаяр, куь кIвализ ахлад, мумкинвал хъайила, иншаллагъ, герек инсанарни галаз зун къведа куь патав. Гъа чIавуз чна куь месэла акьуллудаказ, чарабур чал хуьруьр тийидайвал къилиз акъудда.

Чпин уьмуьрдин юлдашвилел эхир эцигиз са кIам-шам амаз хъайи жегъил ксар, сивяй мад гаф акъуд тавуна, чпин чемоданарни гваз гъаятдай къежел экъечIна.

- Квез хъсан рехъ хуьй, ахмакъвал гъеле хкат тавунвай балаяр, – лагъана Живиржат дидеди ва абурун гуьгъуьниз са гичин михъи яд экъична.

Салара, багълара гад агакънавай. Живиржат дидедиз вичин жафаяр тамамариз четин бере тир. Адаз рушал къил чIугъаз фидай мумкинвал авачир. Белки, ада къасухдай тади ийизвачир. Жегъилриз гайи тарс абур фагъум-фикир авуна тамамардай вахт гудай ният авай.

Рушни эзне чпин кIвализ хъфейдалай гуьгъуьниз тахминан къве варз алатнавай. Живиржат диде вичин стха, хуьруьн мискIидин имам Идаятни галаз, рушал къил чIугъаз рекъе гъатна. Стхадиз Живиржат дидеди рушни эзне чара тахъана са живви амукъайдакай са гафни лагъаначир. Рушанни эзнедин патав финиф абурун кIвалел-йикъал къил чIугун, дуланажагъдиз килигун яз къуна. Рушни эзне багъа мугъманар атунал гзаф шад хъана.

«Куьн атуьй, рагъ атуьй! – играми диде ва халу. Хвашгелди, сафагелди, куьн къведай рекъерал гъамиша

вилер алаз хьана чун, – Шаперидик лувар акатна. Исмаила, тавханадин раklarин кьве хелни ахъайна, ахпа мугьманар хъуьцуганрал фере-кьатна, абурухъ галаз жузун-качузун авуна. Сагъвеликай, кефийрикай хабар кьуна, гьил-гъиле аваз суфра ачухна, анал юкь шуькьуй истиклан-ра аваз атирлу чай гъана. Рекъйй атайбуру дадлу чай хъвана, чпин юргъунвал кьена. Живиржат дидеди, чинеба жегьилрал вил элкъуьриз, кьве вацранвилик абурунарада хъайи хъилен лишанар аматла аквазвай. Дикъетдивди ва жегьилри кьатлун тийидайвал вичин ахтармишунар тухвай Живиржат дидедиз хъайи мидяйвилиг гел кьванни жагъанач. Паб гъуьлдуьз, гъуьл папаз гъуьрметдивди, кланивилелди килигзавай. Абуру сад-садал рази тирди, рикливай ашукъ тирди аквазвай. Мугьманрин вилик гъайи хуьрекар гзаф теамлубур тир: суфрадал вечрен шурпа, аш, камбар, хали ва маса иесийрин багъда агакьнавай емишар атана. Хуьрек туьна куьтягъайла, имам Идаята, Живиржат дидеди ва жегьилри, Аллагъдиз шукур гъана, дуьа клелна. Мугьманри, клвалин берекат Аллагъди артух авурай лагъана, клвалин иесийриз сагърай лагъана. Анжах идлай гуьгъуьниз Живиржат дидеди чеб атуниг макъсад вичин стхадиз ва жегьилриз ачухарна.

– Куьне залай гъил къачу, балаяр, риклиз кланз зун куь патав фад агакьнач. Куьтягъ тежедай крар-жафаяр хъана. Гад гъарай я лугъудайди я халкъди. Гила хъайитлани члур хъанвай кар авач. Куьн чемоданрни гваз атайла, пайда хъайи важиблу месэла гьялна куьтягъна кланзвайди я, балаяр. Бубайри лагъайвал, сагъяр хъийиз тежедайвал тлазвай свах акъудна гадарна кланда. И келимаяр Живиржат дидеди лап рикливай ва таъсирдай къайда лагъана.

– Диде чан, вун квекай рахазва? Алатай ахмакьвилер мад тупалай хъувун вуч герек я? Чун а дуьшуьш рикелай алудиз алахънава, вуна-

ни чи чинал хкимир ман. Заз гзаф регъуь жезва.

Камаллу Идаят вахаз чина суал аваз килигна: ам михъиз бейхабар тир.

– Зи играми руш! Аллагъди квез дуьз рехъ ачухрай! Куь уьмуьр бахтлуди хъурай! Хъайи крар акъван фад рикелай алудна жедани? Куьн а члавуз чара хъунал, хизан мягъкемардай чкадал, адан бине чукурдай хаталу рекьел атанвай. Исмаилани вичин члехибуруз, вун це лугъуз атайбуруз эвер гурай, зи патай стхани инал ала. Чна къл-макъл авачиз инсанвилелди кар авуна куьтягъин.

– Диде, вун чун акълтлай кламашрай гьисабзавани? Вун гайи тарсуни чи вилер бегъемдиз ахъайна, чи акъл артухарна. Ви акъл-камал куьмек хъана, чи хизан мягъкем хъана. Вун чи чинар кумир, диде! Чи арада вуч хъанва кьван, чун чара жез? – дидедихъ элкъвена лагъана Шапериди. – Са сеbeb хъана кландачни?

– И гафар тир, чан руш, ви мецелай заз ван хъана кланзавайбур. Аллагъдиз шукур, за квез гайи тарс бада фенач. Акъл квез бес къадар авазва. Чунни иниз атуниг метлеб анжах алатай акълсузвал рикел хкун туш, чи мурад куьне, виртни-члем хъиз, кьве рикл сад хъана, куь къвезвай уьмуьр бахтлуди авун я.

Къуй куь уьмуьр, азиз балаяр, михъиди ва берекатлуди хъурай! – лагъана имам Идаята, ахпа, вичин вахахъ элкъвена, давамарна: – Заз аквазва, и кьве жегьилди дуьздаказ фикирзава, абурулай намуслудаказ уьмуьр тухуз алакьда. Вун абуруз гзаф акълар, меслятар гуз алахъмир!

– Зун рази я. Гила чи балаяр гъахълу мецел рахазва. Абурун мецин кьинерар акъл-камалдин гъиле гьатнава. Аллагъди абуруз регъим авурай!

*Афизат Саидова,
пенсияда авай тарихдин муаллим*

Лезги театрдин юбилей къейдна

Халкъарин Садвилдин йис яз малумарнавай 2026-йис яваш-яваш вичин ихтиярда гъатзава. Садвилдин йис машгур алимрин, писателринни шаиррин, искусстводин устадрин, яратмишунрин коллективрин юбилейралди, лишанлу йикъаралди девлетлу я. ИкI, 30-январдиз къадим Дербент шегъерда СтIал Сулейманан тIварунихъ галай Лезгийрин музыкадинни драмадин театрди баркаллу къве юбилей – театр арадал атана 120 йис ва государстводин театрдин дережа (статус) гана 90 йис тамам хъун къейдна. Им неинки лезги халкъдин, санлай республикадин культурадин уьмуьрда къетIен ва лишанлу вакъиадиз элкъвена.

Театрдин хъсандиз дуъзмишнавай ва безетмишнавай дараматдихъ халкъ ахмиш жезва, абурун гуъгуълар шад я, сада-садаз тебрикдин келимаяр лугъузва. И кардихъ вичин себебарни ава: 1905-йисуз Дагъларин уълкведин тарихда сифте яз театр тешкилна, 1935-йисуз адаз государстводин дережа гана.

Юбилейдин мярекатда Сулейман Стальский райондин Кьил Саид Темирханова, депутатрин Собранидин председатель Гъжиамин Рамалданова, райадминистрациядин Къилин 1-заместитель Заур Къагъриманова, заместитель Гъсан Къазанбекова, администрациядин ва муниципалитетдин къллугъринни учрежденийрин къллугъгълийри иштиракна.

Сифтедай юбилейдин шадвилин мярекатдин иштиракчийриз Лезгийрин театрдин тарихдикай кинофильм къалурна. 120 йисан девирда театр феи члехи ва баркаллу рекъикай, театр тешкилай ва сегънеда жанлу къаматрал чан гъайи ар-

тистрикай ихтилатзавай фильмди тамашачийриз еке таъсир авуна.

Юбилейдин мярекатдал тебрикдин сифте гаф Дагъустан Республикадин культурадин министр Зарема Бутаева рахана. Ада республикадин руководстводин ва вичин патай театрдин коллективдиз 120 йисан юбилей мубаракна, республикада культура ва искусство вилик финик лезгийрин театрди кутазвай зурба пай къейдна, гележегда театрнихъ мадни еке агалкъунар хъана кланзавайди лагъана.

Вичин куъруъ, амма метлеблу рахунрилай гуъгуъниз министр Зарема Бутаевади театрдин пешекаррив ва артистрив наградаяр вахкана.

Лезгийрин театрдин юбилей тебрик ийиз трибунадихъ Дагъустандин Халкъдин Собранидин депутат, меценат Имам Яралиев экъечлун мярекатдин иштиракчийри гурлу капар ягъуналди къаршиламишна. И кардихъ вичин себебни авай: депутат ва меценат Имам Музамудиновича ва «Возрождение Дербента» Мергъемент-

лувилин фондуну Лезгийрин театр-диз вири рекъерай куъмекар гуз гзаф йисар я. Кылди къачуртла, фондунин пулунин такъатрин гысабдай театрдин инфраструктура цийи хъувунин, Россиядин кесерлу режиссерриз ва художникриз теклиф авунин, сегънедин цийи техника къачунин ва маса рекъерай программа уьмуьрдиз кечирмишзава.

«Чаз чи Лезгийрин театр къадар авачир къван клан я. Аял вахтарилай гъар са тамаша, чи рикл алай артистар, абуру яратмишай къаматар рикел алама – абур чи руьгъдин, руьгъдин ирсинин пай хъанва. Чна чи театр аялриз, хтулриз клан хъун, абуру театрдин нефес къачун, адай чи культурадин шикил, тарих ва адетар акун гысс ийиз чириз чалишмишвалзава.

Вич тешкилай йикъалай инихъ театрдал четинвилер, дар вахтарни гьалт тавуна амуькнач. Чун, адаз вафалу тамашачияр, гъамиша театр-дихъ галаз хъана. Алай вахтунда

театр вичин чешмейрихъ элкъвен хъийизва, цийивилер кардик ку-тазва, яратмишунрин цийи рекъер ачухзава, къенин йикъан важиблу пьессаяр, цийи къаматар арадал гъизва. Риклин сидкъидай Лезгийрин театр-диз юбилей мубаракзава! Дурумлу зегъметдай, театрдин адетриз вафалувиляй, цийивилер жагъурунин карда виклегъвиляй, жуван кардал ашукъ хъунай квез чухсагъул! Квехъ гъар са карда агалкъунар хъурай!», – лагъана Дагъустандин Халкъдин Собранидин депутат Имам Яралиева.

Халкъдин къагъриман хва Имам Яралиева вичин рахунар Дагъустандин халкъдин шаир Фейзудин Нагъиеван шиирдин бендиналди акъалтарна:

*Лезги хуьре квал амай къван,
Рикле халкъдин тлал амай къван,
Чахъ чи дидед члал амай къван,
Сагъ я лезги халкъ!*

Сулейман-Стальский райондин Кьил Саид Темирханова райондин агъалийрин, кьилди вичин патай театрдин коллективдиз баркалду юбилей мубаракна, лезгийрин милли культура, искусство ва адетар хуьн, вилик тухун ва машгур авун патал театрди тухузвай еке кьвалах кьейдна. Кьилди кьачуртла, райондин Кьили лагъайвал, театрди вичин яратмишунрин рехъ XIX ва XX асиррин гирведал башламишна ва лезги халкъдин культурадин уьмуьрдиз мягькемдиз гьахьна.

«Театрдин сегьнедал эцигай гзаф тамашаяр лезги халкъдин сегьнедин искусстводин кьизилдин фондуна гьатнава. Театрдин вири агалкьунар – ибур артистрин дурумлу зегьметдин, пешедиз вафалувилин нетижа я... Чун кьевелай инанмиш я хьи, театрди Дагъустандин халкъдин шаир Стал Сулейманан твар лайихлудаказ хуьда, чи райондихъ галаз авай алакьа мадни сихди ва мягькемди ийида. Патриотизмдай, хайи чи-

лиз ва халкъдиз авай кланивиляй, адетриз, милли культура хуьниз ва кьвачел ахкьалдаруниз авай вафалувиляй кьез чухсагъул!», – лагъана Сулейман-Стальский райондин Кьил Саид Темирханова.

Вичин метлеблу рахунрилай гьугъуьниз райондин Кьил Саид Темирханова яргъал йисарин яратмишунрин кьвалахдай Дагъустандин халкъдин артистар тир Ибрамхалил Рамазановаз ва Агъахан Агъахановаз Сулейман-Стальский райондин Гьуьрметдин грамотаяр, театрди рикел аламуькьдай пишкешар, гьабуркай яз чуьнгуьр, гана.

Эхирдай театрдин коллективди концертдин программа кьалурна.

Хазран Кьасумов

Минаят Абдулашимовна Муталибова 1956-йисан 15-июндиз СтIал Сулейманан райондин Вини СтIалрин хуьре дидедиз хъана. Хайи хуьре 8-класс куьтягъайдалай къулухъ, ам Дербентдин В. И. Ленинан тIварунихъ галай педучилищедиз гъахъна ва ам агалкъунралди куьтягъна. Гуьгъуьнлай ДГУ-дин филологиядин факультетдик экечна ва 1987-йисуз ам акъалтIарна.

Шиирар Минаят Абдулашимовнадигъеле школада амаз кхъизвай. Адан са хейлин шиирар республикадин газетриз ва журналриз акъатнава.

2017-йисуз адан «Геж хъана рагъ» тIвар алаз шииррин кIватIал акъатна. 2023-йисуз акъатай «Гъетерин рекъе» кIватIалдани М. Муталибовадин шиирарни гъатна. Мадни ада урус чIалай хайи чIалаз таржумаярни ийизва. ИкI, 2024-йисуз М. Муталибовадигурус чIалай элкъуьрай Н.Семьянскаядин «Яргъирушаз марф кIанда» шииррин кIватIал акъудна. Гъа и йисуз адан шиирар «Руьгъдин эверун» кIватIалдани чапна.

Алай вахтунда хайи хуьруьн школада лезги чIаланни литературадин муаллим яз кIвалахзавай Минаят Абдулашимовна РФ-дин умуми образованидин гуььрметлу работник, къилин категориядин муаллим я.

Чаз Минаят Муталибовнадихъ мадни еке агалкъунар хъана кIанзава ва агъадихъ автордин са шумуд шиир гузва.

* * *

Са вад йикъан азабариз,
Риклерикай къаябариз,
На халкъ авур акърабариз
Къуз туйкълурна и гуьзел чил?

Умудар гваз мугъман ийиз,
Ахпа тIалриз дарман тийиз,
Гъим дуст я, гъим душман течиз,
Вугуз тазва На михьи гъил.

Гъейридан дерт акваз дакIваз
Акъваз женни ам кваз такъаз?
Аси жезва кIанзни-такIанз.
Ахъай тIун На, Ребби, чаз вил.

Гуьрчегвални назиквал, наз
Аваз, гъамни хажалат хъваз...
Пуд виш йисуз къаргъа аваз,
Чаз кIанарна Вуна билбил.

Багъиша тIун легъзе куьруь
Са шад хабар япуз къвери.
Садаз цIвегъ гуз, садаз – гъери,
Чурмира ман На чи гевил.

Бед хиялар кIватI жез чкIиз...
КъайитIани дубнья рикIиз,
Бендедиз гъич кIан жеч рекъиз.
Ви сирерай акъатич къил.

Квел ашукъ жен

Я дубнья, ви квел ашукъ жен?
Гъикъван куда вуна чи къен?
Тежерла вун чаз къулай пен,
Мублагъ цавар, чилер квез я?

Акъатнавай алчах къацIай,
Къекъвезвайди цIукI гваз квай цIай
Михьи жедач яналд лацай-
Бул вацIарни гъуьлер квез я?

Девир хъанва авачир гъахъ,
Цава амач къайгъудар чахъ.
Шехъзавайдаз пакад йикъахъ
ВацIран мичлер, эквер квез я?

Югъ-къандавай жезвай залан
 Фикиррин пар члугвадай къван
 Аклаж хъанва зи шумал тан,
 Суварни мел- мехъер квез я?

Чил элкъезва тирвал сифте,
 Йикъар физва гъафте-гъафте.
 Лугъумир зун хъанва хесте-
 И гатфарин цуъквер квез я?

Ни кутлунна кубут икъар?

Беден, лувар залан хъанва,
 Лит хъыз яд члугур.
 Хиялрикай палан хъанва,
 Дердияр тухур.

Фикирнай за са члавара:
 Акъваздач чилел –
 Руьгъди гузвай лув цавара,
 Хъвер алаз сивел.

Бес гъиниз зун акъатнава?
 Риклиз я савух.
 Гъи гунагърик акатнава?
 Элкъезва саврух.

Зи паталай ни кутлунна
 И кубут икъар?
 Мичли ийиз куьз гатлунна
 Зи экуь цавар?

Заз кланзавай меквелди хъваз
 Варз алай йифер.
 Са ни ятлан лугъуз: «Акъваз!»,
 Кудзава йикъер.

Зун галачиз акъуднава
 И залум къарар:
 Бахт рекъелай алуднава,
 Квахънава къарай.

Дидедин сурал

Вуч заман я, вуч уьмуьр я,
 Квахънавай къарай?
 Садаз садан къевез амач ван –
 Кламай къван гъарай.

И метлебсуз кат-калтугда
 Ава гъекъ клвахъиз,
 Гъакл фанадихъ гелкъезва чун,
 Къилинди квахъиз...

Гъилер къуна акъвазнава
 Дидедин сурал,
 Къванцелай заз килигзава
 Чин, авай суал:

–Туьквенани крар вири,
 Зи азиз бала?
 Цавай зун ваз килигзава,
 Зи руьгъ вахъ гала.

И суалди кузва зи къен,
 Гъизва заз къагъар:
 Зи дердийри мажал ганач,
 Диде, вав рахар.

Заз акл жедай – рекъидач вун,
 Амуькда даим,
 Куьтягъ жеда зи дердияр,
 Гуда за ваз чим...

Гила дердер хъанва къери.
 Са дерт ава заз:
 Йифера гагъ шехъзава зун,
 Дидед бурж алаз.

Агакъзамач. Файда авач
 Вилериз гуз къеж.
 Гила гъайиф члугуналди...
 Гила хъана геж.

Сир авай къвати

Фадлай Москвада яшамыш жезвай дагъустанвийрин хизанда дидедиз хъайи гъвечли руш Камилладин къисмет адан алакьунрилай – рахазвайдаз дикъетдивди яб гун ва инсар вичив агудун, – башламиш хъана.

Вири адан цуругуд йис хъайила гатунна. Ам къвалыз геж хквез хъана, цемужуьд йис хъайила, Камилла са гададихъ галаз яшамыш жез хъана. Ибур 90 лагъай четин йисар тир. Камилладин буба къвалахдивай хъана, стхадини ваха са гужуналди чпин къил хуьзвай. Камилладиз яб гудай, вил ядай вахт авачир...

Амма Камилла патал къизилдин вахтар алукъна – къалабулдухар-шудугъар авай вахтар лутуяр ва алдатмишардай ксар патал гъамиша хъсан вахтар яз гысабда. Камиллани гъа ихътинбурун жергедиз аватна. Абуру лап тежриба авай аферистар яз хъана. Гила ада вичин «бажарагъар» ишлемишдай вахт тир: ам гагъ ОАЭ-дин агалкъун авай инвестор тир, гагъ риелтор, гагъ арт-дилер ва икI мад. Адан мили хъверди вири вичелди цугвазвай, гафари – вири раklarарни кисеяр ахъайзавай.

Абуру тарашзавачир, чуьнуьхзавачир; абурун яракъ цифраяр, тапан печатар ва муьштерияр чIалахъ жедайвал жавабдар идара арагъал гъун тир. Абуру са йикъан фирмаяр, мергъематлувилин ва инвестицийрин фондар ахъайзавай, чпихъ авачир квартираяр, машинар, картинаяр маса гузвай пенсионерар ва темягъкар инвесторар алцуарзавай, абуру жедалди са чкада акъвазавачир.

Камилладин уьмуьр багъа мугъманханайра, межлисра ва «къвалахдин» гуьруьшра акъатзавай. Адаз яшамыш жезвай адетдин са чка ава-

чир. Ам «чалай гуьгъуьниз вуч къандатлани хъурай» лугъудай къайдада яшамыш жезвай ва вич къисметдин ва къанунрин гуькумдик акат тийидайди хъыз гысабзавай.

Амма садра вердиш хъанвай къайда чIур хъана – Камилла къвачел залан хъана. Ихътин кар адан планирик квачир. Аялди адан къвалахдиз манийвал гуда ва ам вердиш хъанвай, адаз багъа тир азадвал къакъудда...

Аял ада са гъвечли шегъерда хана. Ина Камилла садазни чизвачир. Сифте яз хъин бицли чин акурла, адан рикле и чIавалди таниш тушир са гъихътин ятлани чими гыссер гъатна... Амма къенепатан сесини адаз лугъузвай: «Ам ваз четин пар, бала жеда. Ада вири крар чIурда». Йифиз, вири ксанвай вахтунда, Камилла даklarдай хкадарна, катна. Ада я кагъаз тунач, я аялдиз тIвар ганач.

Анжах гзаф вахтунда адан хийирдихъ элкъвезвай къисметдин чарх чIурукла элкъвез башламишна. Са сеферда, пул чуьнуьхдай нубатдин мергъематлувилин фонд ачухдайла, Камилла – гъа мярекатдин юкъвал, ада алцуарзавай цIудралди ксарин вилик – къуна. Ахпа суд хъана. Жаза яз адаз цIуд йис кар гана.

Дустагъ Камилладиз жегъеннемдиз элкъвена. Багъа парталар, атирар, безегар, гила рагъул цIари, ракъари ва гъа са жуьредин парталри эвезна. Ина адан тIварни квахъна – анжах нумра. Сифтегъан йисар пара четинбуру тир. Камиллади вичин лутувилин къуьруькар къаравулризни ийиз алахъна, амма ина, гъа вич хътин амалдаррихъ ва фендигаррихъ галаз фадлай къвалахзавайбуру, адан уюнар саймишзавачир. Такабурувал, фурс ва хушвилини экв – вири туьхвена...

Гила, тек камерада ялгъуз йикъар акъуддайла, адан риклел вичин веледдин бицил чин хкъезвай. Хейлин йисара са къайгъуни авачир адан рикли сифте яз вичин тахсир гъиссена. Вуч хъанатла адан хъиз? Гъина ава ам? Ва виридалайни залум суал: гъикл алакнай адалай и къвалах?

Им Камилла дегъиш хъунин сад лагъай кам тир. Ада психологиядин, праводин ктабар къелиз башламишна. Вич и рекъелатуниин сеbeb ва гъикл гъалатлар туьхкълур хъийидатла, чирриз алахъна. Гъар йифиз адаз ахварай вичин аял аквазвай. Ада вичиз гаф гана, эгер и дустагъдай экъечлай югъ акуртла, ада гъина аватлани вичин велед жагъурда ва адавай багъишламишун тлалабда.

Вич хъсан тухуниз килигна, Камилла вахт жедалди азадна – ирид йисалай. Ам дибдай дегъиш хъанвай, саки маса инсан тир. Гила адан вилера авайди анжах сефилвал тир. Адаз я пул, я къвал, я чирхчирар авачир. Амма мурад авай – хва жагъурун.

Им ада ийизвай фендигарвилерилайни четин къвалах яз хъана. Эвелдай ада вичи аял хайи больницадилай башламишна, амма журналра авай кхъинри, цларари са куьмекни ганач. Ахпа Камилла аялрин къвалера, архивра къекъевна, квахъай аялар жагъурзавай фондарилай куьмек тлалабна. Йикъар, варцар, йисар акъатзавай. Камиллади къапар чуьхуьдайди яз, михъивилер ийидайди яз, туьквенчи яз къвалахна. Гъар жуьреда уьмуьр тухун ва хва жагъурун патал пул къазанмишзавай. Четин йикъариз адаз къуват гузвайди хва жагъурунин фикир тир.

Ингъе вад йисалай, дуьшуьшдай ва соцработник тир са яшлу дишегълидин къвалахдин нетижа яз, Камилладиз багъа адрес лагъана. Чир хъайивал, адан хва хъсан хизанда члехи хъана. Ам гъа больницада амаз хвавиллиз къабулна ва адаз Далгат тлар

гана. Далгаталай гуьгъуьнииз абуруз къве хайи веледни хъана.

Гила Далгат члехи хъанвай къакъан буйдин жегъил жаван тир. Адан диде-бубади Камилладиз яб гана ва са акъван хуш авачиз къвализ теклифна. Гатун вахт тир. Далгат, Петербургдин вуздин студент, муьгълетриз хтанвай. Камиллади виш сеферда вичи лугъудай гафар тикрарнавай, амма къакъан буйдин, чулав чларарин гъа вичин хътин вилер авай гадади рак ахъагъайла, вири гафар риклелай алатна. «Зун...зун ви диде я, Далгат», – яваш сесиналди лагъана ада ва адаз акл хъанай хъи, на лугъуди адан рикли къвалахзавай саягъдин сес и къвале гъатнава.

Далгата ишарадалди адаз къвализ теклифна. Къулайвал авай гъаятда цуьквер цанвай, ципицприн тегъенгар гелкъуьн галайбур тирди аквазвай, гъаятда столдал цлару суфра вегъенвай куьгъне сумаваар алай... Гъаятдин пипле мурдар хъиз алчуд хъанвай шланг ва анардин тарцин къулухъ перпилаг-куьсри галай...

Абур къвализ гъахъна. Диде-бубади абуруз манийвал ганач. Къвализ са вил яна, Камиллади фикирна: «Ихътин къвале намуслу, вич-вичихъ агъунвай итим члехи жеда...» Регъятвал, мягъкемвал, гъа са вахтунда чимивал ва къулайвал авай вири затлара – ктабар эцигнавай къулара, шиклтра, креслодал вегъенвай пледда, къулан патав куьрсарнавай залан машада...

Далгата адаз гуььрметдивди, амма къайивал гъаз яб гана ва адан гаф къатлач. Камиллади вичин тахсирдикай, гуьгъуьнлай гъайифар чуьгурдакай, четин ва азиятар гайи йисарикай, дустагъдикай, гила вичикай маса инсан хъанвайдакай, лагъана. Ада ихтилат куьтягъайла, къвале лал къейи секинвал гъатнавай. Далгат адаз дикъетдивди килигзавай. «Зун гъавурда акъазва, – лагъана ада эхирки. – Заз куьн язух къезва, икъван

четинвилер ацалтай. Амма... заз диде-буба ава. Абуру зун члехи авуна, абуруз зун кланзава. Абур зи хизан я. Куьне зун туна. Куьне а вахтунда куь рехъ хкягъна. За зи рехъ гила хкягъзава».

Адан сес секинди, архайинди тир, амма и рахунай абурун арада ацахъ тийидай пал авайди аквазвай. «Завай куьне жагъурзавай кас, гьиссер квез гуз жедач. Алатай вахт къудухъ элкъуьриз жедач. Чаз умуми агьвалатар, гьиссер, рикел хкунар авач. Я заз гила и кар башламишизни кланзавач».

Камилладиз им вичин уьмуьрда виридалайни гуж хъайи кар тир, дустагъдилаини, ялгъузвилелайни пис тлал. Ада са шумуд йисан къене жагъурай хци ам къабулнач. Камилла гъавурда авай – ада вичи-вич дидевилин бахтуникай магърумна. Эхиримжи умуд атлана... Кьил куьсна, ам секиндиз вил алаз акъвазнавай, Далгатан диде-бубадилай элячлна, квалляй экъечлна.

Камилладин гуьгъуьниз экъечлай Далгата ракларин патав акъвазна вичин диде-буба къужахламишна. Ам вич члехи авур дишегълидиз акъван кланивиливди килигна хьи, Камилладин вилерал мичивал акъалтна... «Гъа икл ам зазни килигдай жеди... ихътин квал чазни мумкин тир хьун, гъа ихътин гъаят, ихътин ктабар!»

Йисар алатна. Камиллади вичин цийи ва намуслу уьмуьр тухузвай. Ам мукъвабурухъ галаз хъсан хъанвай ва адаз социальный центрада кваллах жагъанвай. Гила ада вири вичин алакьунар ва чирвилер члуру гьалда авай дишегълийриз цийи уьмуьр башламишиз куьмек гунин рекъе харжзавай. Адан алатай уьмуьрдикай садазни хабар авачир.

Са сеферда мергъематлувилин фондуну тухузвай мярекатда ам Исмаил лугъудай са итимдихъ галаз таниш хъана. Исмаилаз къве аял аваз, адан паб къенвай. Ам регъимлу

ва ихтибарлу кас тир. Адаз Камилла камаллу, гуьрчег ва виклегъ дишегъли яз акуна. Абуруз чпиз чеб бегенмиш хъана. Камилладиз сифте яз вич са низ ятлани герекзавайди акуна. Гъавилляй ада Исмаилаз вичин уьмуьрдикай вири галай-галайвал ахъайна – тахсиркарвилерикай, дустагъдикай, хцикай. Исмаила адаз секиндиз яб гузвай. «Вун зи сир авай къвати я» – лагъана ада эхирдай, хъверна.

Абуру хизан кутуна. Исмаилан аялри, 13 йиса авай Светади ва 15 йиса авай Тажидина, Камилла игътиятдивди къабулна. Амма Камиллади абуруз диде эвезиз эгечнач. Ам абуруз дуст, несигъатчи хъана. Ада абуруз тлуьнар гъазуриз, велосипед гъализ, телефондиз иер шикилар ягъиз чирна. Абур хъуьредайла, Камилладиз шад жезвай, абур хъел хъайила, Камиллади хъсанарзавай. Ада вичин дидевилин вири гьиссер и аялриз гана. Хсуси аялар Камилладиз хъаначир – дустагъда акъудай йисар, четинвилер ва яш... Амма Исмаилан аялар адаз хайибур хъана.

Камилладин 45 йис хъайи юкъуз вири багърияр кватл хъана – гъуьл, аялар, дидени буба, стха, вах, гъаклни Далгат вичин диде-буба галаз. Далгатан чин ачух тир, амма вилерин деринра муркладин бици клусар авайди хъиз авай... «Гъил къачунач... Амма уьмуьр давам жезва, адазни веледар жеда, мумкин я гъа вахтунда гъил къачуда...»

Камилладиз вичин хизан, вичин рехъ, бахт жагъана. Амма, гъар сеферда Далгатаз ухшар авай жегъил гада акур къван, тлалдини тахсирди адан рикл чукъквезвай. Вири гъалатлар туьхкюьр хъийиз жедач. Бязибур чахъ галаз гъамिशалугъ амукъда, хирен къацл хъиз...

Суьлгъият Булгаева

Нарсият
Гъжиэменова

Гъа ихътин крар!

Къулни хуьда, хуси бизнесни ачухда, вичихъ галаз са фикирдал алайбуруз куьмекарни гуда. Гъа ихътинди я ам, карчи дагъви дишегъли. Идакай чаз Нарсият Гъажиеменовади ихтилатна. И месэладин патахъай чавай адахъ ихтибар ийиз жеда. Вучиз лагъайтла, ам «Дагъустандин къисаяр» твар алай туриствилин компанидин регъбер, «Карчи дагъви дишегъли» жемиятдин тешкилатдин къилин директор, Дишегълийрин «Сад тир Россия» гъерекатдин член я. Мадни ада «Россиядин даях» жемиятдин тешкилатдин Дагъустандин туризмдин Комитетдиз регъбервал гузва. Чна Нарсиятахъ галаз суьгъбетарна ва адетдин дагъустандин дишегъли Австриядиз мярекатдиз акъатун мумкин кар тирдакай, Дагъустанда туризмдин жележегдикай ва квелди жемиятдин тешкилатар хъсан ятла, гъадакай веревирдер авуна.

– *Аквадай гъаларай куьн санал ацукъна къарай текъведай инсанрикай я. Куьн гъевчи чавуз гъихътин аял тир?*

– Зун гъамиша активистка тир. Мумкин я, зун гъатта квачел акбалт тавунвай аял тирлани са хейлин крар ийиз агакъна. Гъелбетда, мумкинвилериз килигна (хъверзава). Дуьз лагъайтла, заз адетдин тербия гана. Диде-бубади къадагъа ийидай: и кар рушаз хас я, и кар – ваъ. И кваллах гадади къиле тухвана кланда, и кваллах итимдиз хас туш, тахъайтла ам вуч гада я къван. Гъаклан са твар.

Амма им михъиз чун кевивилер гъаз тербияламишна лагъай члал туш. Чаз аялвал ийиз, къугъунар, кат-калгуг авун къадагъа ийизвай кас авачир. Чаз са карда итиж авайди акурла, диде-бубади чи тереф хуьдай. Са бязи хизанри, гъайиф хьи, адетдин тербияни векъи, залум тербия какадарзава. Амма зи диде-буба ахътинбурун жергеда авач. Зун къуьлерални

машгъул тир, хорда маниярни лагъанай, кружокризни физвай. Зун бубадин рикл алай велед тир, гъавилай зи аялвални къайгъусузди тир.

Зи члехи стха, заз килигайла, фад члехи хъанай. Ада чи патахъай жавабдарвал гъиссзавай. Ам карчини хъана, сиясатдихъ галазни алакъада хъана. Гъевчи стхади диндин рехъ хкъягъна. Анжах зун... Зун пара чкайра кваллахиз агакъна.

– *Дугъриданни, куьн туриствилин компаниядин регъбер, жемиятдин тешкилатдин къилин директор, дишегълийрин «Сад тир Россия» гъерекатдин член... Вири квейлай башиламиш хъанай?*

– Школадин доскадихъ акъвазна, аялриз жуьреба-жуьре акъуллу крарикай рахунилай. За вад йисуз Къазбек райондин Зубутли хуьре муаллимвал авуна, им зи хайи хуьр я. Гуьгъуьнлай, Махачкъаладиз куьч хъайила, зун гъавурда акъуна хьи, муаллимвал – им зи пеше туш. Зун

вини дережадин Швейцариядин къаб-къажах гузвай Zepher компаниядиз акъатна. Зун гъасятда виридалай хъсан къвалахзавайбурун жергедик акатна. Гъавилей заз Венадиз путевка гана, компаниядин патай. Фикир ийизвани, гъихътин гъиссер заз хъанвайтла? Республикадилай къеце сад-къве сефер хъанвай дагъустанви руш садлагъана Австриядиз физва ва Хофбургда (Венада авай дворцовый комплекс) кыле физвай мярекатда иштиракзава.

Гуьгъуьнлай Эмиратриз, Италиядиз ва маса уьлквейризни фена. Италиядай за жуваз къани къван затлар къачуна, ахпа дуст рушани за фикирна: «Белки чна парталар гудай бутик ахъайда?» Им четин, гъа са вахтунда маракълу вахт тир. Чна бизнес тухунин карда гзаф гъалатлар ийизвай, вучиз лагъайтла а вахтунда жуван кардал машгъл жез къанзавайбур патал, гила хъиз, икъван меслятар авачир. Гуьгъуьнлай, 2020-йисуз пандемия себеп яз сергъятар агална, Италиядиз шейэр хкиз физ жезмачир

ва бизнесни зайиф хъана. Гъа вахтунда заз члехи стхади меслятна: «Жуван къуватар туризмдин хиле ахтармиша. Чаз мугъманар къабулдай къвалер, ресторанар пара ава, амма туроператорар авач. Жув и кардал машгъл хъухъ». Заз и меслят бегенмиш хъана.

Са тлимил вилик зун «Россиядин даях» жемиятдин тешкилатдик экечнай. Чи региондин отделенидиз Зульгимар Ибрагъимовна Тагъибовадиз регъбервал гузва. Зун къисметдилай пара рази я, адахъ галаз таниш тирвилай. Ам тежрибалу, са кардилай муькуьдал лап регъятдиз элячлиз чидай кас я. Цийиз бизнес кардик кутун – им неинки пулунин савдаяр, гъакъни гъар са кар квелай гатлундатла ва гъинихъ фидатла чир хъун я.

Жемиятдин тешкилатди заз бутик ахъайдайла чарасуз тир, амма захъ авачир чирвилер гана. Гъавилей туристрихъ галаз къвалах гъиле къурла, зун хейлин крарин гъавурда авазвай. Сад лагъай муьштерияр зи дустар тир. «Ваз туриствилин компания ава къван. Чун тухуз жедани

саниз? Ахпа масаниз. Гуьгъуьнлай са маса чкадиз». Гъа икI кIвалахни гатлунна. Инсанри сада-садаз лугъуз, заз муьштерияр гзаф жезвай. «Квевай жедани..?» лугъудай суалдиз, за гъасятда жаваб гузвай: «Гьелбетда». Бязи вахтара гъатта физ кланзавай чкани течиз, амма заз якъин чизвай: залай алакьда.

Рикел алама, садра 80 кас Гунибдиз тухун патахъай зенг авуна. За лагъана: «Гьелбетда, са четинвални авач». А вахтара ихътин чехи кIватIал инсанар гваз фин артух хиве къазвачир. Амма, эгер вавай тIалабзаватIа – тIалабун кылизни акъудна кланда. Залай алакьна, лап хъсандиз къиле фена. Алай вахтунда «Дагъустандин къисаяр» тIвар алай чи компаниди гзаф ксар авай дестейрихъ галаз кIвалахзава. Мукъвара 300 кас дикай ибарат десте гваз фидайвал я, гуьгъуьнлай – 500 кас. Чаз са йикъан экскурсиярни ава, гзаф йикъаринбурни.

– *Куьне гъикI фикирзава, туризм гъи патахъай виликди тухвана кланда?*

– Гележег медицинадин туризмада ава, за идакай фадлай лугъузва. Къаякентдин дарман квай къарадин ваннаяр, Талгидин сера квай чешмеяр, Гунибдин михьи гъава, Ахцегърин гъамамар, СтIал Сулейманан районда авай Кпул-Ятар ва маса чкаяр. Гьеллиг инсанар гъа ихътин игътияжар аваз Пятигорскдиз, Кисловодскдиз физва, амма къвердавай гъалар дегиш жада. Гъа чIавуз чиниз туристар неинки гатуз, гъакIни йисан вири вахтара къведа.

– *Гила чун «Карчи дагъви дишегълияр» дестедикай рахан.*

– Еке ашкъидивди. Жемиятдин кIвалах – им пуларикай, руьгъдин къиметлувилерикай туш. Заз «Бизнес-леди» жемиятдин тешкилатдин региондин регъбер хъун теклифнай. Зун рази хъана. Вучиз лагъайтIа, «Россиядин даях» тешкилатди заз

гайи чирвилер рикел хтана. Амма кIвалахиз гатIунайла заз акуна хьи, зи фикирарни «Бизнес-леди» фикирар сад туш. Чун – захъ галаз са фикирдал алай кар бажармишдай маса дишегълиярни – хуси тешкилат арадал гъидай меслятдал атана. Чна адаз «Карчи дагъви дишегълияр» тIвар гана. 2025-йисан апрелдиз чи тешкилатдин са йис тамам хъана.

– *Кар бажармишдай дагъви дишегълияр гъихътинбур я?*

– Им ахътин дишегъли я хьи, вичи къул хуьда, амма ам са и кардихъ галкIана ацукьдач. Ам са гъихътин ятIани жемиятдин, я тахъайтIа хуси кардал машгъул жада. Чи тешкилатди гъа ихътин дишегълийриз куьмек гузва. Чун гъар са дишегълиди вичин къуватар бизнесдин рекъе ахтармишун патал чалишмиш жезва. Карчи дишегълийрин тереф хуьзва, мастер-классар ва тренингар тухузва, кIвалахда куьмекчияр жагъурзава. «Карчи дагъви дишегълияр» – им чпин бизнес ахъайиз кланзавай дишегълийриз гъам пешекарвилдин, гъам хуси жигъетдай мумкинвилер гузвай чка я.

– *Куьне гъи рекъерай кIвалахзава?*

– Туризм, образование, гуьрчегвал ва сагъламвал, пулунин жигъетдай къуьн кутун – чна грантар ва субсидияр къачузни куьмек гузва. Чи тешкилатдик игътияж авайбуруз пулунин ва социальный рекъай куьмек гузвай «Дагъви дишегълийрин фонд» мергъематлувилдин проектни ква.

– *Эхиримжи суал: Дагъустанда карчи дишегълияр гзаф авани?*

– ЧIалахъ хуьхъ, лап гзаф ава. Зал гъатта ахътин итимарни гъалтна «Са ихътин жуьре тешкилат чазни арадал гъаваша тIун», лугъудай. Чи тарих –им дишегъли-карчияр я, чпихъ виликди фидай ва сада-садаз куьмек гудай мурад авай.

Руслан Бакидов

Зульфия
Ильясова

Уьмуьрдин макъам

Ам гьар жуьре терефрай алакьунар авай кас я, адан яратмишунрин рехъ къати рангарин ролрикай тукьуьрнавай шикл хьиз я: халкъдин артист хъайи медик, юристдин диплом къачур манидар, окопра йишер акъудай эстрададин гьед, вичин къилин школа уьмуьр хъайи директор. Бажарагъни галатун течир зегьмет, халкъ клан хьун – гьа ина ава Дагъустандин халкъдин артист Зульфия Ильясовадин машгьурвилин ва агалкъунрин сир.

Инсанриз къуллугъ авунин рехъ Зульфияди сегьнедилай ваъ, медицинадилай башламишна. 14 йис хъайила медучилищедик экечлунилай Зульфиядин фагьум-фикир авуна къачунвай эвелимжи кам башламиш хъана. «За гайи Гиппократан къин зи уьмуьрдин компас хъана. Дарманринни ктабрин нийрин арада за къатлана: инсандиз къуллугъ авун – им пеше туш, им руьгьдин гьал я», – рикел хкизва Зульфия Къараниевнади.

Гьатта училищеда клелдай йисарани адан артиствилин алакьунри чпихъди ялзавай: ам студентрин художественный самодеятельностдин руководитель тир, ада дискотекаяр ва концертар тешкилдай. Гьа са вахтунда «Дагъвияр» ансамблда маниярни лугъзвай.

«А вахтунда исятда хьиз фонограммаяр авайди тушир – анжах халисан сесер ва гьа гьахьтин халисан, экуь тамашачийрин вилер. Чна гьар жуьре члаларал манияр язавай, гьа и музыкадай заз гьахъ жагъызвай, медицинада инсандин руьгьдин гьахъ хьиз», – лугъзва ада.

Къисмет ахьтинди хъана хьи, ам Акуша райондин хайи Геба хуьруьз хкведайвал хъана. Ина ам 17 йисан яшда аваз хуьруьн клубдин директор хъана: «Куьне фикирдиз гьваш, зун, гьеле жегил руш, садлагъана ди-

ректор хъана. Чна ахьтин концертар гьазурзавай хьи, вири республикада абурун ад гьатзавай. За аялрихъ галаз къвалахзавай. И аялри заз виридалайни къилин кар вуч ятла чирнай – гьиле авай кар риклин сидкъидай авун. Гъавая лугъзвач хьи, виридалайни клевирилер гвай судьяяр аялар я – абуру таб бедендалди, хамуналди гьиссда».

Адан бажарагъ еке тир, ам са хуьре амуькун мумкин кар тушир. «Сифте яз зи сесинихъ яб акализ «Дагъустан» ансамблдиз гъайи вахт зи рикел хъсандиз алама: чехи зал, дикъетдивди килигзавай комиссиядин членар. За мани акл лугъзвай хьи, на лугъуди им зи уьмуьрда эхиримжи концерт я. Комиссиядин членрикай сада «Жагъана!» лагъайла, зун гъавурда акьуна – им цийи рекьин эвел я».

Ада «Дагъустан» ансамблдин солисткадилай Дагъустандин гьукуматдин филармониядин солисткадал къван рехъ атлана. «И йисар уьмуьрдин гьакъикъи мектеб тир. Чна вирира манияр язавай – заводра, фермайра, пара яргъал тир хуьрера. Гьакъи яз чаз гьарда чпихъ авай затлар гудай – ичер, клерепар, бязи вахтара пул. Амма садрани за и рехъ хкъягъна лагъана гъайифар члуьгунач, зун бахтлу тир, вучиз лагъайтла, за искусство адахъ игьтияж авайбуруз, ам герекбуруз гузвай».

Адан гафунал клевиз акъвазуну 2001-йисуз хусуи кар «Махачкъала – концерт» ООО тешкилиз куьмекна. «Махачкъала-концерт» арадал гъидайла, за неинки са коллектив кватлуникай, гъакни яратмишунин битав са хизан кватлуникай фикирзавай. Къе чахъ галаз квалах башламишай са хейлинбурукай машгъур гъетер хъанва. Зун абуруз вичин чехи хъанвай веледриз килигзавай диде хъиз килигзава ва абурал дамахзава», – лугъузва манидарди.

Вичин ад хкаж хъанвай вахтунда, Зульфия Ильясовадн вилив техвей хътин кар авуна. «Лайихлу артист» яз, ам Москвадиз фена, ина театрдин искусстводин Академиядин (ГИТИС) эстрададин факультетдик экечна.

«ГИТИС-диз зун норкадин шубани бриллиантар акална атанай – Дагъустандин гъед! Анжах заз акурди адетдин парталар алай студентар тир. Пакадин йикъалай зал адетдин парталар хъанай» – хъуьрез-хъуьрез рикел хкизва Зульфияди.

Академиядик экечлун адаз дерин чирвилер къачуз клан хъунихъ ва зигъин хкажунихъ галаз алакълу тир.

«ГИТИС-ди зи вири уьмуьр дегишарна. Ада зун кватлна, ада зун яратмишна, заз савадлувал гана, фагъум деринарна», – лугъузва артистди.

Зульфияди вичин вири вахт чирвилер къачуниз гана: библиотека, лекцияр, йифди клелай ктабар. Ада вуз анжах са къуд аваз куьтягъна, идалди муаллимрин патай гъуьрметни кланивал къазанмишна.

Идалди адан образование куьтягъ хъанач. 2006-йисуз ада ДГУ-дин юристдин диплом къачуна, 2016-йисуз РФ-дин халкъдин майишатдин ва гъукуматдин къуллугъдин академиядин (РАНХиГС-дин) магистратура вири вадар аваз акълатларна.

«Юриспруденцияди пара куьмек гузва... гъатта жувазни, жуван са гъихътин ятлани месэлайра», – къейдзава ада. Нубатдин адан кам аспирантура хъана, алай вахтунда Зульфия Ильясова кандидатвилдин диссертация хуьз гъазур жезва.

2011-йисалай инихъ Зульфия Къариниевна Махачкъаладин Алла Жалиловадин тварцихъ галай Аялрин искусствойрин 8 нумрадин школадин директор я.

Зульфия Ильясовадин уьмуьрдин асул метлеб жемиятдин зурба кваллахдиз элкъвена. Ам Вириурасатдин «Урусатдин дидеяр» гьерекаддин РД-дин региондин отделенидин президиумдин член, РД-дин Медениятдин министерстводин патав гвай Жемиятдин советдин член, Махачкъала шегьердин Жемиятдин палатадин член, РФ-дин Гьукуматдин Думадин депутатдин куьмекчи, дубньядин халкъарин дуствилин Виридуьньядин конгрессдин медениятдин ва искусстводин Департаментдин кьил, ислягъвилин Векил, Дагъустандин Дишегълийрин союздин член я. Ада пара кваллах волонтерди хьиз тухуз-ва ва Дагъустанда «Гъалибвилин волонтерар» гьерекаддин руководителдин заместитель я.

Адан лайихлувилериз кутугай кьиметни ганва: 2000-йисуз Ватан хуьнин карда гьунар къалурунай РФ-дин Президент В.В. Путинан Чухсагъулдин кагъаз, РФ-дин ва РД-дин министрдин Гьуьрметдин грамота-яр, 2021-йисуз – РФ-дин Президент В. В. Путинан Гьуьрметдин грамота ва Рикел хуьнин медаль гана.

Зульфиядин уьмуьрда виридалайни гьунарлу ва кьегьал камарикай сад – мукьвал-мукьвал СВО кьиле физвай чкайриз фин я.

«Зун СВО-диз феи урусатдин артистрикай сад лагъайди тир... 2022-йисан 6 лагъай апрелдиз чна аниз 20 тонн къевезвай КАМАЗ рекъе туна, ибрухъ галаз зунни фена», – лугъузва ада. Им гьаклан гастролар тушир, им зи везифа тир. «Вун сагъдиз элкъвена хкведани, хкведачни ваз чидач. Цава дронар ава, гуьллеяр къвалавай физва... Муькъвер куькварнава... Блиндажра, окопра йифер акъудзава... Хьуьтлуьз меьки я, кьаю тухузва». Амма Зульфия атун – им аскерар патал сувар, жуван квалликай, хуьруьккай хабар гузвай гъава хьиз я. Ада абур патал манияр лугъуз-ва. Ада вичихъ галаз неинки манияр ва руьгъ хкаждай адетдин гафар, гьаклни генераторрилай эгечна, дро-

нар, парталар ва недай суьрсет тухуз-ва.

Артистдин регьимлувал акурла, адетдин инсанрини, карчийрини, гьукумдаррини куьмек гузва.

«Ватанпересвал гьич садани квалдарнавач, халкъдихъ авай кланивални... Заз чи аскерар, чи жегъилар акъван кланда хьи... Абурун кланивили зак лувар кутазва», – ингъе и назик ва гъа са вахтунда виклеьгъ дишегълидик гьерекад кутазвай затлар.

«Завай мукьвал-мукьвал хабар къада: вун вири кваллахар ийиз гьикл агакъзава? За жаваб гузва: «риклин сидкъидай са кар ийидай члавуз, вахт, на лугъуди, яргъалди физва. Ада вичи ваз вири крарихъ агакъдай мумкинвал гузва. Инсанар, Ватан, искусство клан хьун – ибуру заз гьерекад кваз яшамин жедай къуват гузва».

Зи искусстводи дегин хуьнин рехъ атлана – сегънедин экуь парталрилай камуфляждак къван, эстрададин хитрилай аскердин руьгъ хкаждай маниьрал къван. Амма асул мана дегин хъанач – къуллугъ авун. Анжах гила «къуллугъ авун» гафарин гъавурда зун масакла акъазва – дериндай, бязи вахтара жуван риклиз тларвал хьуналдини».

Уьмуьрдикай веревирдер ийидайла, Зульфияди лугъузва: « Урусин сад лагъай философ Петр Чаадаева лугъудай: жув кландайбур клан жез регъят кар я. Жув такланбур клан жез алахъа кван. Зал и кар ацалтна ва зун гъавурда акъуна».

Ингъе Зульфиядин гьакъикъи къуват – писвилеиз писвал авун ваъ, гьихътин агъвалатар ви кьилел атайтлани Инсан яз амукьун.

Зульфия Ильясовадн, вичин чешнедалди, дишегълидилай вири крар алакьдайди къалурзава. Виклеьгъ ва назик, гъед ва аскер, муаллим ва даим ученик – ихътинди хьун мумкин я дишегъли. Адан уьмуьр виридалайни гьурчег мани я ва ада и мани давамар хъийида.

Саният Эмирова

Валида ва Зиябутин
Гъжимирзаевар

«Анжах Эверестдал ваъ»

Вуна нубатдин сеферда дагъдин жив алай кӀукӀ муьтӀуьгъардайла, вири-далайни хъсан кар кӀвале вал вил алаз акъвазнавай инсанар хъун я. Абуру вун вилив хуьзва, рикӀик кӀалабулух акатзава ва вун хаталу кӀветлер, дерин дагъарар авай дагъдилай агъуз эвичӀдайла, регъятвилин ухът ала-дарзава.

Валида Гъажимирзаева вичин гъуьл, альпинист Зиябутин Гъажимирзаеван рикӀ алай кӀвалахдив вердиш хъанва: ам са хейлин дагъларриз хкаж хъана – Килиманджаро, Аконкагуа, Ленинан Пик, Охос-дель-Саладо ва масабур. Валидадиз вичиз ихътин кӀзати гъиссеривай яргъа хъана акъвазун хъсан яз аквазва. Идалайни гъейри, гъуьлуьхъ галаз умуми итижар адаз гъакӀани пара ава. Месела, абуру Бутусовахъ галаз сад хъиз мани лугъузвай, Формула-I-дал машгъул жезвай. Виридалайни кӀилинди – абуру саналди нуд аялдиз тербия гана ва исятда рикӀ алай хтулдихъ гелкӀвезва. Валидади кӀилин кӀве образование кӀачуна ва Федеральный казначействода кӀвалахзава.

Дуьз лагъайтӀа, Валидади вичи и крарикай залай хъсандиз лугъуда. Яб акӀлин.

Школадин вахт

«Зи аял вахтар гзафни-гзаф чӀехи бубадихъ ва бадедихъ галаз акъатна. Зи диде-буба, хизандин са бязи се-бебралди, МахачкӀаладай масаниз фидайвал хъана. Гъавилай школада кӀелзавай йисар «хтул, шулугъар ийимир» лугъудай гафарикди фена. Зун гъакӀани надинж аял тушир, баде гзаф кӀевивилер гвайди тир. Гъаятдай экъечӀун бес тир – баде гъасятда гуьгъуьниз кӀведай, зун гъамиша адан вилериз аквадай чкадал хъана кӀандай. Гъелбетда, баде пис кас тушир, ада вичин жавабдарвал гъиссзавай, диде патав тахъуниз килигна, закай фикирзавай. Зани адаз кӀандайвал ийизвай. Экуьнахъ хапӀа незвай, тарсарай катзавачир, кӀвализ гайи тапшуругъар тамамарзавай. Нетижа: школа са «кӀуд» аваз акӀалтарна.

КӀизилдин медаль кӀачудайвал вири «вадар» кӀачуз кӀанзавачирни, хабар къада жеди куьне. Амма а

вахтара, вучиз ятӀани, виридаз гуьвачир. Вучиз? Низ чида, зазни чириз кӀандай. Амма гъакъикъат гъакӀ я: 1985-йисуз вири МахачкӀаладиз авайди са кӀизилдин медаль тир. Зиябутина хуьруьн мектеб вири «вадар» аваз куьтягъна, адазни кӀизилдин медаль ганачир.

КӀизилдин медаль тагудайди чир хъайила, зун вири вадар кӀачуз алахъначир. Гъавилай геометриядай кӀуд атайла, заз са кӀайгъуни хъаначир. Идалайни гъейри, заз акӀ хъанай хъи, на лугъуди муаллимдиз са ни ятӀани заз кӀимет агъузар лагъана эмир ганва. Чи классда са шумуд кас авай вадралди кӀелзавай. Геометриядин муаллимди ахтармишунин кӀвалахда чаз кӀетӀен жуьредин тапшуругъар гудай. Муькуьбуру адетдин кӀайдада кхъидай – чаз маса жуьре, четин тапшуругъар гъазурдай. Гъавилай, заз чиз, геометрия заз виридалайни такӀан предмет тир лугъунихъ лазимвал авач.

«Зиябутинахъ галаз зун 1992-йисуз таниш хъанай. Ада, халис шпионди хъиз, чи квалин патав гвай, автобусар акъвазардай чкадал зун гуъз-лемишдай. Гъакъикъи шпиондихъ хъиз, адахъ зи шикилни авай. Кар ана авай хъи, ам Москвада келна хтанвай жегъил тир ва адаз чизвай: эвленмиш жедай вахт я. Адаз са шумуд руш къалурнавай, анжах адан вил зал ацукъна. Амма, вичин «планра» авайвал, сад лагъай сеферда адавай захъ галаз таниш жез хъаначир. Зиябутин, цуькверин клунчлни къачуна, ам сумкада чуьнуьхарна, за къвалахзавай чкадиз атана. Адаз къвалахдин вахт куьтягъ хъайила, захъ галаз гуьруьшмиш жез кланзавай. Амма, къвалахдин вахт куьтягъ хъайила, чи идарадай акъван ксар экъечна хъи, Зиябутиназ абурун арадай зун жагъанач.

Мад ихътин кар тахъун патахъай, ада зун яшамиш жезвай чка, подъезд, мертеба, гъатта зун гъи автобусда аваз хкъезватла, чирна. Автобусдай эвичлайла, ам чинеба зи гуьгъуьналлаз лап гъа квалин ракларив къван атана. Гила са инанмишвални амачир – зун гъа ина яшамиш жезва. Рак ахъайна къвализ гъахъдайла, къудухъ кас галайди гъиссай члавуз, заз са клусни кичле хъаначир. Зи дидеди

туьквендин директор яз къвалахзавай. Ада къвалахал алай рабочийрикай сад недай затл-матл авай пакетар гъаз ракъурдай. И члавузни пакетни гва, газетдалди са вуч-ятлани клевири авунва.

Зиябутина вич вуж ятла ва вичин ниятрикай лагъайла, за жаваб яз лагъана: «Ша, буюр къвализ, жегъил». Дуьз лагъайтла, дидени исятда хкъеда лагъай члавуз, адак вучиз ятлани къалабулук акатна ва тадиз хъфена.

Гуьгъуьнлай зи рикел мукъвара дидеди вичин амледин рушаз зак лишан кутаз къвез кланзавайди лагъайди хтанай. За мукъвабурухъ галаз зи гъич са алагъ-салагъни авач, лагъанай. (Зиябутин зи амледин хтул жезва, анжах чун чаз садрани акунвачир). Са гафуналди, зун рази хъаначир. Анжах за гаф атланвайдакай, аквадай гъаларай, Зиябутиназ гъич хабарни авачир. Хабар ганайтлани, заз чиз, ам зи гафари акъвазардачир.

Зур йисалай чун эвленмиш хъана. Чаз пара къадар умуми машгъулатар, хуш крар авай. Идакай заз, дуьз лагъайтла, гуьбуьз фейидалай къудухъ чир хъанай. А члавалди чун рахазвайтлани, чна къведани чаз Бутусов ва Розенбаум кландайди (гуьгъуьнлай чун къведни адан концерт-

диз фенай), «Формула - 1» гонкайриз килигзавайди (анжах зун Шумахеран патал алай, ам – Сеннадин) ва спортдин маса жуьрейриз килигзавайди, лагъанвачир.

Къе, гзаф йисар алатайла, чахъ пуд веледни са хтул-руш ава. Чехи хва Абусупияна Москвадин Губкинан тварунихъ галай нафтадин университет акъалтарна, вичин пешедай Полярный круда, «Лукойл» компанида кваллахзава. Са вацра ам гъана жезва, са вацра вичин хизандин патав Махачкъалада. Абуру мукъвал-мукъвал чи патавни къведа. Хтул Марьян чи хизанда виридалайни «къилин» инсан я. Ам виридаз кланда.

Мукъу хва Жамалудина Москвадин МАДИ клелна ва Дагъустандин автодорда инженер яз кваллахзава. Руш Атиката РФ-дин Финансрин университетдин магистратурада клелзама. Гъа ихътин хизан ава чахъ. Ни фикирдай, хизандин къил яхцур йисалай алатайдалай къулухъ альпинизмдал машгъул жеда лагъана.

«Дагъдиз хкаж хьуникай за клелдач»

«Альпинизмдал Зиябутин 45 йисан яшда авайла машгъул хъанай. Башламиш ик! хъанай: са танишда Пабакудал (Лак районда авай дагъ, къакъанвал-3997 м.) хкаж хьун теклифнай. А вахтунда зи гъич фикирдизни атаначир кар квелди къутягъ жедатла. Гъавурда акъурла – са клусни шад хъанач (Зиябутдин альпинистрин «7 клук!» твар алай машгъур клубдик экечлна. 10 йисан къене ада Къибле Америкадин виридалайни къакъан клук! – Аконкагуа (6962 м), Африкадин – Килиманджаро (5895 м) табийна, Франциядин Монбланадал (4810 м) хъана, Киргизиядин Ленинан Пикдал (7134), Чилида авай дуьньядин виридалайни къакъан вулкан Охос-дель-Саладодал (6893 м) ва Мексикада авай Кефер Америкадин виридалайни къакъан вулкан Орисабудал (5636 м), са шумудра Эльбрусдал (5642 м) ва хейлин маса клукварал

хкаж хъана. За адаз лагъанай: «Гъиниз клантлани алад, анжах Эверестдал ваъ (Эверест – дуьньяда виридалайни къакъан клук! – 8848, 86 м. Ам гъакни альпинистар патал виридалайни хаталу клук! яз гъисабзава).

Зиябутин дагъдиз хкаж жедай вахтунда зак, гъелбетда, къалабулук акатда. Ада виликамаз заз лагъайтлани, гъикъван вахтунда вичивай алакъадиз экъечлиз жедачтла, риклиз гуж гуда. Альпинистрихъ галаз «7 клук!» клубди вичи алакъа хуьзва, абуруз спутникдин телюфондай малуматар къвезва ва сайтда эцигзава. Инай чазни аквазва, ятлани секинсузвал кткида.

Ам кваллиз хтайла, чаз мугъманар къведа. Зиябутина абуруз нубатдин сеферда чеб дагъдиз гъик! хкаж хъанайтла, чпел гъихътин четинвилер ацалтнайтла, ахъайда ва зак цийи къилелай къалабулук акатда. Гъавиляй, Зиябутина вичин уьмуьрдикай «Зи уьмуьрдин тик акъвазнавай цар» ктаб кхъейла, за адаз лагъана: «Дагъдин клукварал хкаж хъайидикай кхъенвай къилер за клелдач».

«Сиягъатар ийиз заз кланда. Иллаки Унчукатлдиз»

Заз сиягъатар ийиз, тлебиатдал экъечлиз пара кланда, амма зурба парар, сумкаяр гвачиз. Чун мукъвал-мукъвал ял ягъиз Шагъдагъдиз физва, мадни Испанияда, Канардин къураматрал хъана. Дагъустанда тейфей чка амач.

Иллаки хайи хуьруьз, Унчукатлдиз, хъфида. Ина чаз квални ава. Адет яз, чун аниз хъфидайла, чахъ мад са 10-15 кас жеда. Бязи вахтара абуру фад амаз зенг авуна хабар къада: «Куьн Унчукатлдиз хъфизвачни? Чазни хквез кланзавай квехъ галаз». Куьрелди, дарихмиш жез чаз кландач, са квел ятлани машгъул яз жеда. Дустарни багърияр гъамиша чаз куьмек гуз гъазур я.

Суюгъбет авурди Руслан Бакидов я

Зайнаб
Алимирзаева

Дагъустандин члалар клан я

Махачкъала шегъердин администрациядин яшайишдин политикадин отделдин заведиш Зайнаб Алимурзаевади виридахъ галаз регъятдиз умуми члал жагъурда: политикрихъ галаз гъукуматдикай веревирдер ийида, фольклордал рикl алайбурухъ галаз миxъи авар члалал халкъдин мисалар, ибараяр ва уьмуьрдай гъар жуьре агъвалатар кутаз, рахада. Камаллу инсанди хъиз, ада месэла гъикl гъялдатla, дуьз рехъ къалурда. Амма, эгер месэла фикир гуниз лайихди туштla, ада авайвал лугъуда: «Гъакl тежедай кар хиве къамир!» Адаз виридалай четин месэлайрани экъечдай къуват жагъида ва патарив гвайбурузни чешне къалурда.

Тешкилатчи ва руьгъ кутазвайди

– Заз къве отдел ава, – ихтилатзава Зайнаба, – социальный жигъетдай ва СВО-дин иштиракчийрихъ ва абурун хизанрихъ галаз кваллах тухунай. Махачкъаладин мэр Жамбулат Салавова гъар вацра инсанар къабулзава, са юкъуз 5-далай 12-17 касдал къван. Гъа и къадар ксар занни зи кваллахдин юлдашри къабулзава. Чи патав къвезвайбурун члехи пай СВО-дин иштиракчийрни абурун мукъвабур я. Арзачийрикай сад СВО-дин иштиракчи, гел галачиз квахъайбурун жергеда авай ва къенвайди яз гъисабнавай Мурад Абдуразакъован диде Бурлият Абдуразакъова тир. Ада вич госпиталда къаткурун патал ва хциз мемориалдин къул туклуьрунин куьмек тlалабнай. Шегъердин Къил Жамбулата ам къабулай вахтунда, адаз дишегълидиз кваллин къав дегишариз

кланзавайди чир хъанай. Жамбулата Бурлият куьмек гун буюрмишна. Устларри кваллах куьтягъайла, зун, кваллахдин юлдашарни галаз, Мураддан (рагъмет хъурай вичиз) дидедал къил члугъаз фенай. Бурлият халади заз къумукъ члалал са вуч-ятлани лугъузвай. И члавалдини зунни ам къумукъ члалал рахазвай. Ахпа ада завай хабар къуна: «Заз мэрияда вун са хъсандиз авар члалал рахадай ван хъанай. Ваз авар члал гъикl чир хъанай?» За хъуьрез-хъуьрез, къумукъ члалал жаваб гана: «Зун авар дишегъли я». Бурлият хала мягътел хъанвай. Зун инсандиз четин вахтунда адан патав хъана, адаз завай куьмек гуз алакъна лугъуз шад тир, ина къилинди вун гъи члалал рахазватla туш, ви миxъи ниятар я.

Гъи къуллугъдал хъайитлани, Зайнаб Гъажиевна кваллахдив рикl гъаз эгечlзава. Махачкъаладин мэр Сал-

ман Дадаев тирла, Зайнаб шегъердин пресс-службадин регъбер тир, ада агъалийринни гъкумдин арада алакъа хъун патал къурулуш тешкилна ва ам гилани кардик ква.

Адан чалишмишвал аваз, шегъерэгълийри гайи са чарни жаваб авачиз амукъдачир. Ада «Сад тир Россия» жемиятдин тереф хуьнин Штабда къвалахдайла, им неинки республикада, гъаклни уьлкведа виридалайни дурумлудаказ вилик физвай майданрикай сад тир. Россиядин вири регионрай тежриба къачуз Дагъустандиз къвезвай.

Гафунихъ авай кланивал

Зайнаб заз и къуллугърал тайинардалди чизвай. Гъеле «Стхавал» жемиятдин тешкилат арадал гъидайла, адан тешкилатчивилин бажарагъ винел акъатнай. «Аваррин культурадин милли автономияда» чна къведани къенин юкъузни къвалахзава: хайи члалан фестивалар,

слётар, конференцияр ва форумар кыле тухузва.

–Заз Дагъустандин халкъарин члалар пара кланда. Са тлимил лезги члалан гъавурда акъазва, адалай са клус хъсан дарги ва лак члалар чизва, лап хъсандиз жуван хайи авар члал ва, гъадахъ галаз сад хъиз, къумукъ члал чизва. Къумукъ члал зун Учкентда члехи хъайивилияй ва 5–8 – классра клелдайла, зун къумукъ члалан тарсариз фейивилияй чир хъана.

Зайнаб Алимйраевади тафаватлувилелди ДГУ-дин филфак акъалтарна. Ида члалахъ авай адан дерин кланивал къалурзава. Ада вичин рикл лап фадлай Сергей Есенинан шииратдиз ганвайди хиве къазва. Литературадихъ авай кланивал адан хва Салманални ачалтна, ада хизандин адет давамар хъувуна ва гъа и факультет хкъягна.

Дидедин члалахъ авай къайгъударвал ам рахунин тегъердай, ада тухузвай мярекатрай акъазва. Зайнаб Гажиевнади кыл кутур гъар йисуз

тухузвай авар члалан фестиваль республикада ад авайди хъана.

Кинодин искусстводикайни Зайнаб Гъажиевнади дерин чирвилер ава. Кинояр гзаф кландай адаз, фильмда къугъвазвай гъар са актердилай эгечна, абуру чпин рахунра ишлемишзавай афоризмайрал, цитатайрал къван вири чида. Ам алай чкадал киноматографиядин агъвала-трикай рахун – им тежедай месэла я.

Дуст, квалахдин юлдаш, терефкар...

За адан квалахдин юлдашривай ва дустаривай Зайнабакай хабар къуна. Абуру икI лагъана:

Аминат, РД-дин Миннацдин пешекар: «Зайнабахъ галаз зун ам геле информациядин политикадин управленидин регъбер тир члавалай таниш я. Амма ам гъихътин инсан ятIа, заз ада регъбервал гузвай «Сад тир Россия» жемиятдин тереф хуъзвай Штабда квалахдайла чир хъанай. Им заз уьмуьрда гьалтнавай виридалайни ажайиб инсанрикай сад тир. Зайнаб регъимлу рикI авай халис Инсан я. СВО-дин иштиракчийриз, абурун дидейриз, хизанриз къумек, «Дагъларин ирс», «Акван тийидай фронтдин женгчияр» тешкилатрин тереф хуьн ва са хейлин маса регъимлу крар – абурун къадар пара я».

Аминат Абдурагъмановади, волонтер-экологди, адан къетIен флагъумлувал къейдзава: «Зайнаб гъар жуьре фикрар къилиз гъизвай генератор хъиз я. Гъада къил кутунай «Солдатдин портрет» проектдик. ДГПУ-дин худучилищедин ва худграфдин студентри СВО-дин игитрин шикилар чIугунай, гуьгъуьнлай и проектдин тереф вири Россияди хвенай ва вири уьлкведиз райжун теклифнай. Адаз эгечлай кардин лазимвал герек инсанрал агакъариз чида».

Махач Шамилов, СВО-дин ветеранрин Ассоциациядин председателъ:

«Зайнаба чи тешкилатдиз ва СВО-да иштиракзавайбуруз къимет авачир къван къумек гузва. Ам ахътин инсанрин жергеда ава хъи, чпин намуслувилел ва инсанвилел шак гъиз жедач».

Суюгъбетдин эхирдай Зайнаб Алимирзаевадиз са шумуд суал гана.

– БицIи чIавуз квез гъихътин хиялар авай?

– Совет девирдин гзаф аялрин хъиз, зи хияларни «цавара» авай, яни космосдикай фикрарзавай. Алемдин сергъятрин деринар чириз кланзавай. И хиялди са хейлин йисара зи рикIиз чим гузвай.

– Виридалайни хъсан ял ягъун гъихътинди я?

– Зун патал виридалайни хъсан ял ягъун – им дустарихъ галаз гуьруьшар ва дагълара къекъуьнар я. Гъа ибур я заз квалахдай къуватни ашкъи гъизвайбур.

– Къуькай кичIеда?

– Виридалайни гзаф заз руьгъ баят жез, ам къванциз элкъвез кичIе я. Заз жувакай чарадан тIалдикай хабар къадай хесет хкатиз кичIе я.

– Квез гъихътин мурад ава?

– Заз чи макан абад хъана кланзава, Дагъустанди вичин веледрал дамахна кланзава, цIийи несилриз экуь гележег акуна кланзава.

– Чи кIелчийриз вуч лугъуда куьне?

– Играми кIелчийр, заз квехъ сагъвал ва бахт хъана кланзава. Хиялар ийиз ва мураддихъ физ кичIе жемир. Абуру уьмуьр манадив ва экуь рангарив ацIурзава. РикIел хуьх: квекай гъар сад са къетIен инсан я ва гъар садавай и дуьнья хъсан патахъ элкъуьриз жеда. Жув ва жуван багърияр хуьх, тIебиатдихъ галаз алакъада жедай вахт жагъур, виликди алад. Къуй куь рикIер гъамиша регъимлувиллиз ачух хъурай!

Баху Муьгъуьдинова

Феруза
Султанова

Экуьнив ацланвайди

И дигегилиди вичихъ галаз рахаз клан жедай ашкъи гъизва. Адан дидевин гиссерин тагъирди элкъурна къетлен гъава арадал гъида. Акл жеда хъи, на лугъуди, ада ракъини хъиз нураф гузва.

Ада хъвер кваз хиве къазва, табасаранрин хизанда къетлен рафтарвилер ава: «И халкъдин хизанра гзаф аялар жеда ва гъа хайи йикъалай диде-бубадин ва веледрин рахунин, сад-садав эгечлунин къетлен жуьре арадал къевезва. Хизанда авай чехи аялар бицибуру диде-бубадай къада», – лугъузва ада.

Рикли члугвадай, сесиник чимивал квай Феруза Саадиевнадиде милайим хъвердалди вичив инсанар агудда, хесетдик квай пайгарвал хуьз алахъда, чарадан тлал жуванди хъиз къада.

Психологиядин жигъетдай адан къаматда вири сад хъанва: уьмуьр тухунин къайда, пешедихъ, маднин «табасаранрин» сеняткарвилехъ кланивал.

– Ам гъихътин табасаранрин хизан хъурай, халичяяр, гамар хразвачир? – хъверзава ада. – Им чал ата-бубайри агакъарнава ва гъилералди яратмишзавай дегъ члаварин искусство хуьн веси авунва. Халича храдайла, и квалах гуьгъуьл ачухдиз къиле тухуз алахъзава, сабур ийиз чир жезва. Тахъайтла, вири мана квахъда. Уьмуьрдани гъа икл я – жуьреба-жуьре инсанрихъ галаз алакъяяр хуьзва, сад-садав агудзавай ва мукъва ийизвай итижар чирзава, дустар жагъизва... Хъсан инсанар гзаф хъана кланда, – гъисабзава Феруза Султлановади.

Адахъ галаз гъикл рази жедач?

Ферузади хиве къурвал, адан уьмуьрда, ганвай шартлариз килиг-

на, вири крар чеб-чпелай арадал атана: «Диде-бубадиз чун ругуд аял авай ва, къалин хизанра адет тирвал, яшайишди алакъяяр вичин жуьреда туьклуьрзавай – зегъмет члугунив, жуван везифаяр чирунив, мугъманар ва мукъва-къилияр гзаф хъунив вердишарзавай. Чи халкъдиз мукъвабур ва чарабур авач эхир, – лугъузва ада. – Вири жуванбур я».

Бубади веледрин риклера пара чка къазвай. «Буба пара итижлу кас тир, адаз акъван агъвалатар чидай хъи. Адаз хъсан образованидин къадир авай, бубади лугъудай, гъикъван чирвал артух ятла, гъакъван инсандиз гъуьрметни ийида. Ада заз гъакл къилин образовани къачуз ваъ, руьгъдин чимивилелди жувахъ инсанар агудиз, жезвай крарай хъсанвал жагъуриз чирна», – лугъузва Феруза Саадиевнадиде.

Ферузади ихтилатзава, адан диде Суна Агъабалаевнадиде, I-разряддин гамарин устларди, вири уьмуьрда Лакинский КПО-да (ковровое производственное объединение) квалахна. Адаз Дербентдин педучилищедик экечдай мурад авай, амма халуди ам гъуьлуьз гана. Гъалатл хъанач – абуроз хъсан хизан хъана. «Дидени буба акъван хъсандиз къазвай хъи, абурал къуншийри пехилвалдай, риклел хкизва Ферузади. – Дуствилелди яшамаш жезвай, манийрал рикл алай, чеб-чпихъ галаз кклидачир... Абур эвленмиш хъайила, дидедин 19 йис тир, бубадин – 22. Дах- клевиви-

лер гвай, гъахъ патал рахадай кас, диде – регъимлу, шад ва гъамиша куьмеқдиз къвез гъазур кас. Жегъил хизандин члехивал баде Бикеханума ийизвай. Чун, вири хтулар, бадедин «Макаренкодин школадай» фена, ина тербиядин асул бине зегъмет члугун тир.

Ферузади рикел хкизва, гъеле аялмаз ада халичаяр хразвай. «Чаз, вири вахариз, гамар, халичаяр, рухар храз чизва. Гамар храз гъар са табасаран дишегълидиз, гъихътин къуллугъдал ам хъайитлани, гъина ада къвалахайтлани, чизва», – хъверзава ада.

Феруза вичин бубадикай кланивилелди рахазва. Буба неинки ватанперес ва гъахъ клани инсан, гъакъни табасаранрин литературадал рикл алай кас я. Адаз исятдани табасаранрин классикрин эсеррикай рахун, вичин фикирар лугъун хуш я. Эцигунардай техникум куьтягъайдалай къулхъ, Саади Дадашевич Челябинск-

диз къвалахиз ракъурнай, гъанай адаз стратегиядин тайинвилдин къушунрин жергейриз къуллугъиз эверна. Къуллугъна куьтягъайла, ам Кеферпатан Осетиядин университетдин юрфакдик экечна; школада къвалахизни агакъна, гугъгъунлай адаз Хив райондин РОВД-дин регъбервал теклифна.

Амма гафунихъ авай кланивили ам Хивдин телевиденидиз гъана. Са вахт алатайла, Саади Дадашевичакай инин регъбер хъана. Ада хейлин вахт ва къуватар телевиденидин коллектив яратмишуниз, лазим тадаракар къачуниз гана. «Дах гъамиша уьмуьрдин мектеб яз амукъда», – лугъузва Феруза Саадиевнади. – Ада шиирар кхъизвай, анжах багърийриз идакай хабар авачир, къавукай шиирар авай куьгъне дафтар жагъидалди.

Гъакъни Ферузади вичин члехи бубадикай ихтилатзава – тухумда виридалайни члехиди тир Дадашаз шиирар пара кландай ва вичини туькьурдай. Къве (граждан ва Ватандин Члехи) дявейрин иштиракчи хъайи адаз лугъудай гафар, ахъайдай крар пара авай. Хайи члалал шиирар ва повестар кхъизвай. «Лугъун хъи, яратмишунрихъ кланивал чи тухумдин ивидик ква. Хайи Лакахуьруьн, ахпа Хвереждин ва Хивдин мектебра клелдайла, дидедин члалал машгъул хъунин фикир мадни мягъкем хъана. Гъавурда акъазвани, дидедин члал – им неинки ви къвал, гъакъни ваз тербия гузвай, вав фагъум-фикир ийиз тазвай чка, им ви ивидик квай ва ам патал жуван чан гузни гъазур тир затл я. Им чаз алай вахтунда СВО-дани акъазва; ана чи халкъдин виридалайни хъсан рухвайрини рушари члехи ва машгъур, адак зи хайи Табасаранни акатзава, ватан хуьзва».

Феруза Саадиевна гъевчли члавай табасаранрин классикар тир Пирмегъамед Асланован, Абумуслим Жафарован, Манаф Шамхалован, Багаутдин ва Мутлалиб Митароврин,

Юсуф Базутаеван, Шамил Къазиеван, Пирмегъамед Къасумован, Шагъвелед Шагъмарданован поэзиядин ва прозадин эсеррал машгъул тир: «Абурун яратмишунрай, гуьзгуьдай хьиз, халкъдин асул мана, тарих, адан руьгъдинни эдебдин ивира аквазва».

Ферузади табасаран члала 48 чкадин ва къуд асул падеж авайди риклед хкизва. Табасаран халкъ куьгъне этносрикай сад я, абуру асирралди чпин чил чапхунчийрикай хвена, им куьгъне эпосрани къалурнава. Гъвечли ватандин тарихдикай хейлин затлар Ферузадин яратмишунрин бине хъана.

ДГУ-дин филфақдин урус ва дагъустандин члаларин отделенида «вири вадар» аваз къелна куьтягъайла, алимдин рекъикай мурадар авай Феруза, РАН-дин ДНЦ-дин аспирантурадин фольклордин отделенидик экечна: «Илимдикай хияларзавай за, хизан кутурла, жуван планар дегишардайвал хъана. Жуьреба-жуьрейисара муаллимвиле, корректорвиле къвалахзавай, А.Тахо-Годидин тлварунихъ галай педагогикадин НИИ-дин илимдин сотрудник тир члавуз, за «Табасарандин нурар» газетдани отделдин редактор яз къвалахзавай. «Даггизда» редакторвиле къвалахдайлани пара итижлу тир. Къвалахдин тежриба фикирда къуна, заз «Просвещение» издательстводин редакторвиле къвалахун теклифна.

Жуван члалан гъакъиндай за жавабдарвал гъиссзава. Литературадин ва художестводин «Ппази» журналдин («Ппази» табасаран члалал акъатзавай «Кард» журнал я) редакторвиле тайинарун – им заз дидедин члал хуьн патал ганвай мад са мумкинвал я. Заз жуван везифа жегъил несил литературадин куьмекдалди тербияламишун яз аквазва. Им школайра, ясли-бахчайра авай аялрихъ галаз рафтарвал хуьн, абурун алакьунар, абуру кхъизвай шиирар, члугвазвай шикилар дуьздак акъудун я.

Редакциядиз аялри чпин шиирар, гъикаяяр, шикилар ракъурзава.

Гъа икл, жегъил авторрин эсерар журналдиз гуналди, абур чи класикрин ва алай аямдин писателрин эсеррихъ галаз танишаруналди, акъалтзавай несилдиз хайи члал, халкъдин тарих клан хьунин гъиссер кутазва».

Фируза Саадиевнадин уьмуьр къвалахдин юлдашрихъ, жегъилрихъ, табасаранрин яратмишунрин интеллигенциядихъ, къелзавайбурухъ галаз гуьруьшрай ацланва. Адан гафарай, къелзавайбурун арада еке чка спецоперацядикай кхъенвай макъалайри къазва. Табасаранви аскерри, чпин стхаяр тир дагъустандин ва урусатдин аскеррихъ галаз сад хьиз, Ватандин вилик чпин буржи къилиз акъудзава.

Къелзавайбуруз Феруза Саадиевнадин вичи хизандин мана вуч яз гъисабзаватла, итижлу я. Лугъун хьи, чи макъаладин игитдиз хизан – им къул я, вири мукъва-къилияр къватлзавай къул. Уьмуьрдин юлдаш Аксан Сейфудиновича УЭБиПК-да (экономикадин хатасузвилилин ва коррупциядиз акси женг члугвадай управленида) къвалахзава. Чехи хва Рагъима бубадин рехъ давамарзава – Дагъустан Республикадин МВД-да къвалахзава. Гъвечли хци, Ислама, ДГУ-да къелзава. Адетдин дагъустандин хизан я. Анжах гъа ихътин хизанрилай Дагъустандин тарих гатлунзава...

Айшат Тажудинова

Вичин вахт гуьзлемишзавай бажарагъ

Надежда Семёновна Передрийдиз ихътин гафар тикрариз кланда: «Квез чидани, лугъуда хъи, халис шаир кесиб хъана кланда, уьмуьрдин деринвал гъиссдайвал. Зун аквазвани, гъи къадар девлетлу ятла!» И адетдин гафара бедбахтевили, мусибатдив ацланвай, гъа са вахтунда ажайиб жуьреда экуь тир сагъ са уьмуьр ава.

Адан яратмишунрин рехъ гъеле бици аял тирла башламиш хъанай. А вахтунда Надежда Семёновна Курган шегъерда яшамиш жезвай ва ада вичин шиирар Москвадин чапханадиз ракъурнай, бахтуни гъидатла килигиз. Куьне гъик! фикирзава? Шиирар неинки къабулна, гъакни гъасятда аялрин машгъур «Костёр» журналда ва «Пионерская правда» газетда гана.

– Пагъ, гъа вахтунда акъван дамах акатнай хъи зак! – хъвер кваз рикел хкизва ада. – Фикирзавай: вуч акбуллу руш тушни зун, шиирар Москвадин газетриз ва журналриз акъатзавай!»

Амма зегъметкеш бубади руш цаварилай гъасятда чилел авудна: «Чан руш, пара такабурлу жемир. Хъсандиз клела, образовани къачу. Гъа члавуз вуна клани крар вири къазанмишда».

Гъелбетда, бажарагъдин тум гъа чвалай вегъенвай, амма ам экъеч лап геж авуна, гзаф четинвилерай экъечлайдалай къулухъ, акъван бедбахтвилер акурдалай къулухъ, лап са уьмуьрда агакъ тийидай къван.

Вири хъсандиз къвезвай: хизан, къве хва, клани гъуъл. Амма са геренда уьмуьр барбат! хъана. Дегишвилер гъвечли хва вичин гъилерал кечмиш хъайидалай къулухъ башламиш хъана. Са тлимил вядегилай, дерт эхиз тахъана, гъуълни къена. Надежда Семёновнадивай, гъелбетда, и мусибат къабулиз жезвачир, адан нервияр къайдадикай хкатна, ам буьркью хъана. Дубня адаз мичивилиз элкъвена.

«Къуншийри, маса мертебайрай тир аялри, – лугъзва ада, – заз тлуьн гузвай. Аялдиз хъиз, тлурунай заз хуьрек гузвай. Заз са затни кламачир: я нез, я хъваз, я яшамиш жез».

Амма уьмуьрдин и мичивилихъ галазни адаз женг чулгвадай къуват жагъана. Гзаф четин хъана, амма руьгъдай аватнач. Операция, хейлин варцара реабилитация, нетижада

вилериз экв хтана, бегъемдиз ваъ, гъелбетда...

Махачкъалада авай къвалер маса гана, члехи хва Алексеян пагав Белгороддиз хъфейла, адан уьмуьрда мад са мусибат хъана: къвед лагъай хвани кечмиш хъана. Экуь дубняда текдиз амуькбай Надежда уьмуьр цийи къилелай тухуз алахъна. Жибинда кепек пул авачиз, амма гележегдик члехи умудар кваз, ам хайи Махачкъаладиз хтана.

Регимлу инсанри, РГВК –дин къуллугъчийри – а члавуз ина Хамис Шамиловадини къвалахзавай – адаз куьмек гана.

«Чна вун гадардач», – лагъанай адаз ва прописка ийиз, яшамиш жедай къвал кирида къаз куьмек ганай. Гъа члавуз, на лугъуди хъсанвилиз гузвай жаваб хъиз, адан бейнида шиирар кхъизвай бици руш ахварай аватна. Надежда Поэзиядин къвализ атана, гафар чеб-чпелай къвезвай. Шиирар виридакай тир: дердерикай, даим кланивиликай, ам къутармиш авур хайи шегъердикай.

*Махачкъала, вун зи зи панагъ,
Махачкъала, зи вилерин нур,
Махачкъала, зун хуьдайди,
Зи салам, зак ашкъи кутурди.
Ам галачиз, заз бахт авач...*

Идалай гуьгъуьниз адан уьмуьр цийи манадив ацлана. Адан шииррин кьве ктаб акъатна, адаз театриз, яратмишунрин вечерриз теклифиз хъана. Чкадин университетрин студентар адан патав, чехи дидедин патав хъиз, несигъат къачуз, меслят акваз физвай. Гьелбетда, дерт, гъам санизни квахънач, амма яратмишунри, инсанрихъ галаз рахуни дердер къезиларна.

Надежда Семёновнадин ихтилат чи журналдин къилин редактор, адаз багъа инсан хъайи Хамис Шамиловади алава хъувуна:

– Чакай гъар садаз багъри руьгъер ава. Абур ивидин мукъвабур хъун чарасуз туш – абур инсандин руьгъдин гъакъиндай мукъвабур я. Ихътинбурукай сад заз Надежда Семёновна Передрий, Надя хала, Надежда баде – ада вичи-вичиз икI лугъудай – На-

дежда бах я. Зун адахъ галаз таниш хъайи вахт адан уьмуьрда вирида-лайни четин вахт тир. Адавай хвани, уьмуьрдин юлдашни къакъатнавай.

За авур чехи крар авач, анжах гекрек чIавуз зун адан патав хъана. А чIавуз зун Надежда Семёновнадин М. Гъажиеван куьчеда авай пуд утагъдин кIвале яшамаш жезвай. И квартира зазни зи душт рушаз Написат халади жагъурнай. Са марф къвазвай юкъуз, чна чахъ авай затI-матI хкана, кIвал гъазурзавай. Амма яса авай дишегълиди, им Надежда Семёновна тир, гъилин ишарадалди зун къалурна, лагъана: «Вун амуькъда», ахпа зи душт рушаз лагъана: «Вун экуьнахъ хъфида». Чидач, вучиз ада тек зун хкъягънатIа, анжах зунни зи душт рушчи планар тирвал яшамаш хъаначир.

Гъа икI, зун Надежда Семёновнади хъ галаз яшамаш жез хъана. Дишегълиди зун вичин руш хъиз къабулна, заз и кар хуш тир. Зи диде-буба дагълух хуьре яшамаш жезвай ва Надеждади заз абур эвезна лагъайтIани жедда. За ина яшамаш хъун патал 1000 манат пул гузвай, амма ада зи пар-

талрихъ гъадалайни гзаф пул харж-завай. Гъа ихътин рафтарвилер аваз яшамиш жезвай чун.

Надежда Семёновнадин къвале хъсан библиотека, члехи хва Алексей патал пешекарди раснавай баян авай. Адаз цуькверикай, набататри-кай дерин чирвилер авай, адаз храз, цваз чидай. Ам шииратдин гъавурда авай. Са шумуд сеферда хуьруьз зи диде-бубадин патав фенай, гъабурни иниз къвез-хъфизвай. Чи хизанрин арада вири уьмуьрда хвейи дуствал арадал атана.

Дуьз лагъайтла, ада къвалер гана члехи хва Алексеян патав Белгороддиз хъфизва лагъайла, чун пашман хъанай. Чна алакъа хуьзвай, сада-садаз кагъазар кхъизвай. Алексей рагъметдиз фейила ва Белгородда Надежда Семёновнадиз рикл кудай кас амачирла, чна адаз Дагъустандиз хтун теклифна.

Ам хтана ва вичин багъри да-гъустанвийрин арада вичиз вич жа-гъана. Ам чи хизандин са пай я. Са вахтунда за адав къвалин куьлегар вуганай, анжах ада абур зав вахканай ва чи къвале яшамиш хъунин теклиф къабулначир. Квартира кирида къун хкъагънай. Мукъвара ада заз вич соци-альный игътияжар хуьдай «Ветеран» Къвале яшамиш жезвайди, лагъана. Вуч ийин – гъахътинди я Надежда Се-мёновна, вичикай масабур инжикли ийиз къандач. Адаз вичин дерт, гъам масабуруз къалуриз къандач, вичиз халикъди ганвай риклин экв, нур, абур адаз къадардилай артухни ган-ва, гуз къанда чарабуруз. Амма, адаз чизва, чун вичихъ авайди».

Надежда Семёновнади садрани уьмуьрдилай наразивал къалурдач, ам лайихлудаказ яшамиш жезва. Къилинди, гъисабзава ада, жуваз ганвай къадар уьмуьр лайихлудаказ ва жуваз гъурмет ийидайвал тухун я. Гъакъикъи гъурмет адаз вичин яратмишунар бегенмиш тир инсан-рин риклерай аквазва.

«Зун гзаф девлетлу я, – хъуьрез-хъуьрез лугъуда ада. – Заз еке библиотекa ава, вири ктабар авторри чпи пишкешнавайбур я. Зи шиирар африканви студентриз къелзава, са бязибур абуру чпин члалаз таржума авунва.

Зи руьгъдин са бицли пай Африкада яшамиш жезва! Бес им тушни гъакъикъи девлет?»

Къун писателрин Союздик вучиз экечлзавач лагъай суалдиз Надежда Семёновнади философия авай гафар тикрарзава: «Ам зи куьз герек я? Зун гъаклани девлетлу я: захъ дустар ава, жувалай гуьгъуьниз ирс яз амукъдай шиирар ава».

Адануьмуьрдин тарихди бажарагъ, руьгъдин къуват яшдилай аслу ту-ширди субутзава. Ада мектебда амаз шиирар кхъиз башламишна, анжах адан твар къудкъад йисалай ала-тайла хкаж хъана. Ида чи рикел мад сеферда къилин гафар хкизва: вири-далайни мичли йифизни экв жагъу-риз хъун мумкин я, гъакъикъи девлет – им пул туш, ам къанивал ва, икъван хажалатар акурлани залум тахъай, руьгъдин регъимлувал я.

Суьгъбет авурди Саният Эмирова я

Музыкади чун агудна

Санкт-Петербургдай тир манидар, Россиядин Федерациядин искусствонин Гъурметлу работник Наталья Орлова Дагъустандинхъ галаз гзаф алакъада ава. Чун Махачкъаладин 54 нумрадин школада кыле тухвай «Хатасузвилин школа» Вирироссиядин слётда таниш хъанай. Иниз улькведин гъар жусъре регионрай векилар атанвай. Натальяди мугъманриз са шумуд мани яна, абурун арада ада чи республикадин гурчегвилииз бахшнавай хусси «Дагъустан» манини авай. Мадни ада Р. Гъамзатован гафариз машгур Ян Френкела кхъенвай «Дурнаяр» мани янай. Яб гузвайбур, Натальядин сесинин михъивилин ван хъайила, квачел къарагънай.

Са тһимил вахт идалай вилик Къизляр райондин Крайновка хуьре «Пальма» пляждеал Натальядин кылдин концерт хъанай. Вичелди члугвазвай адан сесини рагъ аклидай вахтунда ачух цава лув гузвай ва яб гузвайбур са гыхътин ятлани секин, иер ва ажалеуз дуьньядиз тухузвай.

– *Наталья, куьн Дагъустандиз мукъвал-мукъвал къвезвани?*

– Зун иниз гъар гатуз къвезва. Дагъустан заз пара кланда, завай ам галачиз жезвач, ада заз ашкъи гузва, та са йисуз къван. Зун са хейлин уьлквейра хъана, концертар гваз дуьньядин жуьреба-жуьре пипера хъана, амма Дагъустандин тебиатдила гурчег тебиат авай чка заз акунач. Заз Америкадин машгур каньон Гранд акуна, амма Сулакдин каньон адалай иер я. За виридаз Дагъустандиз фин меслятзава.

И макандин гурчегвили вири муьтлуьгъарзава. Иниз заз мад ва мад сеферда хквез клан жезва. За ина къвални къачуна. Къизилюртдин урус сурара зи аялрин члехи бубани диде кучукнава. Зи гъуьл Александр Къизилюртда хана. Адан ери-бине Нечаевка хуьрай я. Хизанда ихътин къиса ава: четин йисара инсанар, арабаяр, парар гваз, чеб кашукай къутармишиз, хъсан уьмуьрдихъ къекъвезвай. Хабарсуз абур Сулак вацлун къерехдив агакъна, ина гзаф балугъар, вацлун къер тирвал емишрин тарар авай. Гъа ина бине кутун меслятна. Гъавилай иниз Нечаевка (бейхабардиз, хатадай жагъай чка) тварни гана. Зи гъуьлуьн диде-бубади ина сифтегъанбурукай сад яз къвал эцигнай. Гъайиф хьи, Сулакди вичин «рехъ» дегишайла, абурун къвалер ци тухвана ва абур Къизилюртдиз куьч хъана.

Александрхъ галаз зун музыкади танишарна: ам Махачкъаладин музыкадин училищедин студент тирла, баяндин классдай Поволжье-диз конкурсдиз фена, конкурсда гъалиб хъана. Жюридин председатель, Санкт-Петербургда консерваториядин профессор, машгур баянист Петр Говорушкови жегьил музыкантдиз Кеферпатан меркездиз вичин классда клелун давамариз

теклифна. Са шумуд йисалай Нева вацал алай и гурчег шегъерда зунни Александр таниш хъана ва музыкади чун гъамишалугъ сад авуна.

Чун къвед къве лув хьиз тир, вири крар саналди ийидай. Финляндияда ва Урусатда «Муьгъуьббатдин Музыка» твар алай фестиваль тешкил авуна, «Кантанта» музыкадин театр арадал гъана, зун адан регъбер я. Гъайиф хьи, къве йисан вилик зи гъуьл гъамишалугъ чавай къакъатна. Амма за гилани ам захъ галайди хьиз гъиссзава.

Чахъ пуд велед ава. Дагъустанда им адет я, амма Петербургда – зун гзаф аялрин диде я. Ваз четин тушни, вун вири крарив агакъзавани, хабар къада завай. За авайвал хиве къазва: вири крар ийиз садни агакъдач, ам мумкин кар туш, агакъбай къвалахар ийизва, агакъ тавурбур пакадал вегъзва.

– *Куьн бинеллу петербургови яни?*

– Петербургда бинединди яз гъисабда, эгер ви диде-буба, члехи буба, баде гъа ина ханатла. Заз масакла хъана. Зи диде Твердай я, буба Мурманскдин областдай, абур Петербургда таниш хъанай. Дидеди къилин почта-тамтда къвалахна, гзаф жавабдар къуллугъчи тир. Зун тарсарилай гуьгъуьниз адаз куьмек гуз къведай. Гъа и цехда, кагъазар чара ийидайла, жуван сифтегъан концертарни ганай. Манияр лугъунал зи гъамишарикл алай, диде-буба музыкадивай лап яргъа инсанар тир. Дахди сифтедай шахтёр яз къвалахнай – къвалах пара четинди тир, музыкадал машгурул жедай вахт авачир. Абуруз исятдани секинвал кланда.

– *Куь къилин жанр опера яни?*

– Опера зи муьгъуьббат я. Им искусстводин маса жанрарни агудзавай къилинбурукай са жанр я. Операдик литература, симфониядин музыка, живопись, къуьл ва масабур

акатзава. Опера – им гъамиша явлалу гъиссер, инсанрин къисметрин ва вакъийарин сирер я.

Дуз лагъайтла, и жанради зун яр-гъалди атанай. Эгер жегъил члавуз заз вуна операда манияр лугъуда лагъанайтла, зун тажуб жедай ва жаваб гудай: «Куьне вуч лугъузва, зарафат ийизвани? Заз опера кландайди туш!»

Опера итижлу туш лугъудай инсанрин гъавурда зун акъазва. Гъайиф хьи, зунни ахътин тамашара хъана хьи, гъатта антракт жедалди экъечлна хъфиз клан жедай: солистри чпин партияр рикл гвачиз, ичли техникадалди, режиссердин фикир вуч ятла кваз такъаз, тамамарда. Эгер сегнедал ва артистдин руьгъда суьгъур авачтла, музыкани тамашачийриз бегенмиш жедач.

Амма зи бахтуни гъана: са сеферда зун Михайловский театрдин «Русалка» операди акъатна, ида зи къисмет дегишарна. Актеррин къугъуни, манияр лугъузвай ансамблди, декорацийри, режиссердин клвалахди ашкъиламиш авунвай заз ахътин таъсир гана хьи, гъеле спектакль куьтягъ жедалди за фикирна: заз операдин манидар жез кланзава. Идалайни гъейри, за клелни гъа и рекъяй авунвай, амма за жуван рехъ концертрин солисткадилай башламишна.

Зи яратмишунрин рекъе операдин виридалайни хъсан партияр тамамардай, къилин ролар къугъвадай мумкинвал хъана: «Аида» операда Аидадин роль, «Пачагъдин руш» операда Марфадин роль, «Евгений Онегин» операда Татьяна Ларинадин роль. «Иоланта» опера гваз зун Дагъустандиз атанай, гъакни Дагъустандин артистарни 2019-йисуз за Финляндияда тухвай фестивалдиз атанай.

За Финляндияда жуван музыкадин фестиваль арадал гъана. Фестиваль гъар йисан майдин вацра ачух цавук къиле тухузвай. «Евгений Онегин» опера чна дегъ члаван клвалерин багъда, са дегишвални тавуна(декорацияр тлебиатди вичи арадал гъанвай), къалурнай. И багъ Ларинрин багъдиз элкъвенва. Гъа и багъда Татьянади Онегиназ вичин гъиссер ачухна, ина Ленскийдинни Онегинан дуэль хъана. Им суьгъур хъиз тир, на лугъуди и крар гъа инал къиле физвай гъакъикъат я.

– *Музыкадилай гъейри куьн квел машгъл жезва?*

– Зи рикл сиягъатар авунал пара ала. Им зи клани крарикай къилинди я, зун гзаф гастролриз физва ва заз дуьнья чириз итижлу я. Жуваз аялар жедалди, саки вири зи концертар чара уьлквейра жедай. Гила Россия-

да гзаф гастролриз физва. Мукъвара дагълух чкайра хъана.

Зи цийи машгъуларикай сад – арфа я. Зи члехи руша члехи арфадал пешекарвилелди макъамар язава, за жуваз бицли арфа къачуна, рикл аладарун патал. Зун дагълариз хтайла, дагъви дишегълидин перем алуқна, дагълух чкайрин жигъиррай фидайла, арфадал къугъвазвай, гарун ва дагъдин музыкадиз яб гузвай. Арфадиз заз жаваб гузвай, симери гарухъ галаз музыка язавай. За аялриз эверна, абуру лагъана: «Диде, чаз симери чпи-чпилей макъам ядайди чидачир!»

– *Квелей са шумуд члал чириз гъикл алакъна?*

– Сиягъат себеб яз. За гзаф сиягъатар ийизва, мадни заз инсанрихъ галаз рахаз кланда. Члал за къеняй гъиссзава, адан хандак, диб чизва, гъавилияй гъар са цийи члал заз регъатдиз чир жезва. Инглис члал дериндай чирдай школада клелайвилляй, закай, гъеле жаван руш тирла, инглис члалан муаллим хъанай – репетиторвал ийиз, 14 йисалай, жуван сифте пул къазанмишна. Ахпа за маса члалар чирна. Заз инглис, француз, италян члалар хъсандиз чизва, а члаларал шиирар теснифзава ва художественный литература клелзава. Мадни заз испан, немс члалар чизва (рахайдай члал) ва са тлимил фин члалалди гафарни чизва. Инглис члалал рахазвай ульвейра зун фасагъатдиз инглис члалал рахазва, маниярни гъа и члалал язава. Француз члалал рахазвай ульквейра – француз члалал. Инсанриз хуш жезва и кар, зун, лагъайтла, таржумачи галачиз абурун гъавурда гъатунал шад я.

– *Къуне музыкани кхъизвани?*

– Эхъ, за музыка теснифзава, амма бязи вахтара заз акл жеда, заз маса алемдай и музыкадин ван къевзвайди хъиз, за ам рикел хуъзва ва

кхъизва. «Ван текъведай затларин ван атун», заз чиз, вирида гъиссзава, анжах гзафбуру и кар кваз къазвач.

Бахт вуч я? Бахт – им жув са зурба затлунин пай хъиз гъиссун я. Гъа и зурба бахт заз «Дагъустандин дишегъли» журнал клелзавайбуруз виридаз хъана кланзава. Зи концертриз ва тамашайриз ша. Заз пара хуш я, зи цийи тамашачияр цийи дустариз элкъведайла. Сад-садахъ галаз рахайдайла, чун руьгъдин жигъетдай девлетлу жезва.

Ихтилат авурди Гуълнара Асадулаева я

Расми Жабраиловакай актёр гьикI хьанайтIа

*Машигъур актер Валерий Золотухина
рикIел хкунра вичин дуст Расми
Жабраилов театрдин институтдик
экечIуникай итижлу са агъвалат
кхьенва.*

*Расми (Рамзес) Жабраилов (1932-2022) –
театрдинни кинодин актёр, театрдин
режиссер. Дагъустандин АССР-дин
Къасумхуьре дидедиз хьана. 1955- йисуз
актёрвилини факультет, 1961- йисуз
ГИТИС-дин режиссервилини факультет
акъалтIарна. Уьлкведин жуьреба-
жуьре театрра режиссер ва актёр
яз кIвалахна: Махачкъалада, Тулада,
Москвада, виридалайни гзаф вахтунда
–1964 -йисалай 1993 -йисал къван –
Москвадин машигъур Таганкадал алай
театрда кIвалахна.*

Жегъил вахтунда Расмиди зара-
фатдин са кар авуна. Артист хьун
патал, ада вич вахан чкадал эцигна.
Дуьз лагъайтIа, ада и кар артист хьун
патал ваъ, кIвалаяй катун патал аву-
най, Кавказдай Москвадиз фин патал.
Мисал яз, кIевивилер гвай дидедин
гуьзчивиликай, вахаринни стхайрин
туьгьметрихъай катун патал. Мадни
дуьз лагъайтIа, им ада фад амаз фа-
гумнавай кар тушир, гьакI вич-ви-
челай хьана.

Буба фронтдиз фена. Диде, дяведин
четин вахтунда аялриз недай суьрсет
гун паталди, Махачкъаладай хуьруьз
хъфена. Дяведилай къулухъ мад ше-
гьердиз хтана – аялриз хъсан чирви-
лер гун лазим тир. Расми Халидовича
муьжуьд лагъай классда кIелиз пуд
йис тир, гила йифен школада. Адаз

дуьм-дуьз илимрин тарсар кIанда-
чир, абуру адан фикир желбдачир,
гъавиляй Расмиди абурун паталай
маса ктабар кIелдай, гъиле гъатай
ктабар – хкягъ тийиз. Ада и задача-
яр авай ктабни кIелнай, анжах са хи-
йирни хьанач. Адаз ктабар кIелунин
гьерекаг вич бегенмиш тир. Вах шад-
диз кIвализ хтана вич театрдин ин-
ститутдин акатна, вичикай артистка
жеда ва Москвадиз фида лагъай хабар
гайилани, Расмиди, чилел къаткана,
ктаб кIелзавай. А вахтунда ваха уни-
верситетдин юристрин факультет-
дин къвед лагъай курсуна кIелзавай.
Куьн хъсандиз гъавурда гъатун патал
лугъузва.

А чIавуз Махачкъаладиз Дагъус-
тандин театрдин милли студиядиз
жегъилар кIватун патал комиссия

Расми Жабраилов ва Валерий Золотухин

атанвай. И комиссиядиз Феруза бегенмиш хяна ва ам театрдин институтдик акатна. Зи вилерикай карагайвал ва Расмиди вичи ахъагъайвал:

– Дидедин цай авай вилери, чулав цайлапанди хъиз, вири квалин къене экв гана, ахпа адан килигун чилел, квач-квачел вегъена, ктаб гваз экля хъанвай хцел акъваз хяна. «И кар за къабудач, зи руш чуру рекъе гъатун?! Къуй Москвадиз и кар-кеспи авачиз ярх хъанвайди фирай, адаз ктаб гынал келна вуч я?» Вун гъавурда акъазвани? Чина, иллаки а вахтара, и пеше дишегълийриз хъсан пеше яз гысабзавачир. Гъелбетда, диде рази хъаначир. Ада вах дапар яна квалеле агална ва зун фидалди анай ам ахъайнач. Гъа ик лугъузвай – и са квалахни тийизвай явакъан фирай. За лугъузва: «Фида, гъа исятда фида, анжах рекъин пул це». «Гуда, исятда гуда, анжах зи вилерикай квахъ», – лагъана дидеди.

Студиядиз жегъилар къабудиз хтай профессор инай хъфенвай. Амайди чи культурадин управленида

квалахзавай юдаш тир. Зун гъадан патав фена. Басня келна. Мукъвара лал кинодай акур шикилар тикрарна. Лезгинка къуъл авуна, чи хуьре залай хъсандиз и жуьредин къуъл ийидай кас авачир. Ада лагъана: хъурай, алад. Рекъе келдай ктабарни кватна, чемодан гъазурна...

Зал рангадин сунгульуьтар алай, къе хъиз рикел алама. Квачелни цийи калушар... а вахтара виридалай дебда авай затлар тир. Поездда зи группада авай юдашривай заз чир хъайивал, Москвада хайи члалал басня келна кланзава.

Лезги члал заз хъсандиз чизвачир. Зун вири гафарин гъавурда акъазвай, амма жув тлимил рахазвай. Поездда зи халудин хци, гъамани и группадик келиз акатнавай, заз лезги члалал мани ягъиз чирна. Сес адан са акъван тарифдинди тушир, амма манияр лугъуз адаз пара кландай. И макъам заз чизвай, дидеди мукъвал-мукъвал квалеле и мани ядай, стхадин мецелай гафарни хуралай чирна.

Москвада чун вири столдихъ са царце ацукъарна. Инал группадиз

инсанар къабулай профессор Чистяков, курсунин руководителар Биби-ков ва Пыжова ацукънавай. Чакай гъар сад, вичин твар къурла, къвачел къарагъиз, вичин алакьунар къалурзавай. Ван къвезва: «Жабраилова!» Зун къвачел къарагъзава. Абур... килигзава, къил акъатзавач. Чистяковахъ элкъвезва: – «Им вуч я? Ина гъалатл авани?»

– Ваъ, гъалатл авач. Жабраилова хъун герек я.

Абур мад сиягъдиз килигзава, сиягъдиз – заз, заз – сиягъдиз.

– Квез аквазва хьи, Павел Петрович, им Жабраилова туш, Жабраилов я!

– Заз чидач, за ихътин кас къабулайди туш.

Абур захъ элкъвена: «Вун вуж я?»

– Зун Жабраилов я. Вири дуъз я, иник акатайди зи вах я. Амма диде-бубади ам ракъурнач, адан паталай зун рекъе туна. Ина гъалатл авач, зун атана вахан паталай. Дидеди заз рекъин пулни гана, анжах са патан.

Абур хъурена, чпи-чпиз са вуч ятлани лагъана, меслят хъана. Хъурай, лугъузва, ваз са гъихътин ятлани алакьун авани?

– Ава, залай вири крар алакьда.

– Са мани ягъ кван, жедани?

– Башуьсте, гъелбетда.

Дидедай чир хъайи макъам, стхадивай чирай гафар... гуьгъуьнлай басня келна. Ахпа абуруз зи хайи члалаз яб гуз клан хъана, члалан авадиз. Лезги члалал проза келна клан хъана. Лезги члалал са затлни течир-виляй, за урус анекдотар жувавай жедайвал, лезги члалаз элкъуьриз, ахъагъна. Гафар рикел текъведайла, лезги члала авай эдебсуз гафарни кутазвай. Вири жуван ихтилатар лезгинка къуьл авуналди акъалтарна. Захъ галай муькуь лезгийар стурилай аватзавай, хъуьредай къван, профессориз акл хъана хьи, гуя за акъван хъсандиз ахъайзава ва зун пара алакьунар авай ва хъуьруьнар гъидай кас я. Абуру зи женженвал, шулугъар художественный агалкъун яз гъисабна. Анжах виридалайни пис

кар ам тир хьи, абуру за хайи члалал лагъайди урусдалдини ахъаюн тла-лабна.

Вуч ийида? Зи рикел малла Несрединакай са агъвалат хтана, бязи чкаяр жува-жуваз туьхклуьр хъувуна, ахъайна. Са гафуналди, манасуз са вуч ятлани хъана ва и агъвалатди я хъуьруьнни гъанач.

– Куь документар гъинава? – хабар къазва.

Захъ вуч документ ава, пуд йисуз муьжуьд лагъай классда келзавай? За лугъузва:

– Документар къахчуз агакънач, вахан паталай атанай хьи, амма заз муькъвара 9 класс куьтягъна лагъай справка рахкурда. 10-й классдин имтигъанар гъа ина келзавай вахтунда экстерно вахкуда.

Захъ агъана, къабулна... Пуд йисуз сад хъиз, институтдин имтигъанар за фад амаз – гатфариз – вахкузвай, гатуз къвализ хтана, 10-классдин имтигъанар вахкун патал. Хъфейла жуздай: «Вахканани?» За жаваб гудай: «Са предметдай эхъ, муькуь предметдин муаллим начагъ хъанвай...» Гъа икл, пуд йисуз зун хкъвезвай, школадин имтигъанар вахкуз. Эхиримжи йисуз заз институтдай хъфидай эхтияр ганач: дипломдин тамашадин репетиция авай. Къуд курс куьтягъна. Диплом гудай вахт я, амма заз аттестат авач. Дипломда вири вадар ава. Вуч ийин? Институтдин ректорат къилин образованидин Министерстводихъ элкъведайвал хъана. Вуч ийида? Абуру фикирзавай, заз диплом гудани, я тахъайтла, келна лагъай справка. Заз и къуд йисан къене са «къудни» авачир, вири «вадар». Министерстводи заз тафаватлувилин диплом гудайвал хъана. И вахтунда вахани университет, тафаватлувилин диплом къачуналди, акъалтарнай. Чна къведани са юкъуз (фад амаз икърар хъана) дидедиз къве яру диплом хканай. Ам бахтлу тир...

*Валерий Золотухин
(«Дребезги» ктабдай)*

Все пути ведут К ЛЮДЯМ...

После звонка из редакции, по традиции, пишу на продиктованный номер. Нужно побеседовать с Верой Анатольевной Рамазановой, директором Детского дома №7, того, что в Избербаше. Представляюсь и уже готовлю ворох вопросов, первый из которых, конечно, посвящен ей ... Однако ответ ставит в тупик: «Нет, обо мне не нужно... пишите о коллегах...»

Для меня (как корреспондента) это, разумеется, провал: я не могу разговорить собеседника. Однако проработав десятилетие в университете и получив маломальский житейский опыт, понимаю, что чем глубже человек, тем сложнее ему выразить себя: слишком уж много того сокровенного, что выражается невербально... Слышу голос Веры

Анатольевны – доверительный, тёплый, с нотками той усталости, с которой говорят люди деятельные, ведущие непрестанную духовную работу, больше вопрошающие, нежели имеющие готовые ответы.

Я решила пойти иным путём – написать коллеге Веры Анатольевны – Зумруд Магомедэминовне – заместителю директора по УВР. Впоследствии она поделилась со мной своими искренними эмоциями: Зумруд Магомедэминовна, как и её коллеги, бесконечно рада быть рядом с той самой Мамой, больше чем Мамой... Всех подопечных Вера Анатольевна знает давно: через дорогу от Детского дома располагается школа № 10, которую посещают воспитанники и которой она посвятила много лет.

А самое главное – каждое утро начинается с линейки: Мама провожает их в школу, по традиции, с напутствием. А они знают: их всегда ждут.

Вера Анатольевна прошла долгий путь. Окончив в 1982 г. физический факультет ДГПУ, всю последующую жизнь провела неразрывно с педагогической деятельностью. Школьные стены Избербаша помнят девушку, говорящую на языке Исаака Ньютона и Альберта Эйнштейна: физика – не просто наука, это искусство видеть мир во всех гранях. А с 2005 по 2008 год Вера Анатольевна трудилась в качестве заместителя директора СОШ № 10. В 2008 г. она заняла руководящую должность в этом же учреждении, а с 2018 г. ребята Избербашского детского дома № 7 обрели не кабинетного руко-

дителя, а заботливого Наставника, сумевшего создать уют – то самое, без чего немислима Семья.

За годы работы Вере Анатольевне удалось сплотить вокруг себя достойную команду педагогов, воспитателей и помощников по хозяйству. Все эти люди не по долгу службы – по внутренней, жизнетворческой потребности – стараются наполнить смыслом жизни вверенных им детей.

Будучи отличником образования РД и почётным работником образования РФ, Вера Анатольевна задаёт высокую образовательную планку: ребята знают, что в этом сложном и порой очень несправедливом мире человек должен стремиться к совершенствованию себя: самодисциплина и осознанное отношение к образованию – то, что закладывает характер. А характер – это Судьба.

Педагогический коллектив Детского дома № 7 решает задачи учебной и воспитательной работы с детьми. Разумеется, в настоящее время дополнительное образование занимает важное место в педагогическом процессе. Ключевые векторы работы коллектива – развитие интеллектуальных, творческих и физических способностей каждого ребёнка.

Приоритетным направлением учреждения выступает программа для детей-сирот: «Организация и совершенствование воспитательной системы как эффективный механизм развития полноценной личности воспитанника». Целью программы является воспитание и формирование личности, способной самостоятельно строить свой вариант жизни достойного человека.

Необходимо отметить тех, кто стоял у истоков этого важного дела: медицинскую сестру Сулейманову Патимат Абидовну, кладовщицу Курбанову Айшат Курбановну, воспитателей – Насирову Лейлу Петровну, Манапову Гурият Алиевну, Темирболатову Заниху Махмудовну, Магомедову Асият Чамкургаджиевну, Абакарову Патимат Гасановну, Кискаеву Мину Кискаевну, Алиеву Амаль Наримановну, Исмаилову Фатиму Ибрагимовну, Хасбулатову Саиду Юсуповну.

Девять воспитателей детского дома имеют звание почётного работника общего пользования РФ, один – почётного работника сферы воспитания РФ, двое – заслуженного учителя РД, четыре – отличника образования РД.

В этой большой Семье сложилась своя система работы по организации досуга детей.

Режим работы построен таким образом, что учтены все моменты жизни и деятельности воспитанника. Действует принцип добровольности: никому не навязывают кружки и секции для посещения. В основе всего – подход выбора, подход осознанности.

В детском доме большое внимание уделяется организации быта воспитанников. Усилия наставников направлены на то, чтобы подопечные имели всё необходимое для повседневной жизни, учебных и внеклассных занятий. Воспитанники обеспечены предметами личной гигиены, одеждой, обувью. Комнаты двухэтажного здания довольно уютные, просторные, светлые. В распоряжении ребят – актовый, музыкальный и тренажёрный залы, компьютерный класс, библиотека. В детском доме работают кружки: музыкальный, спортивный, художественный, хореографический, театральный, шахматный, компьютерный, швейный, а также домоводство!

В целях содействия самоуправлению, развития инициативы, повышения самостоятельности воспитанников в детском доме создан орган детского самоуправления – Семейный Совет, который работает в тесном контакте с администрацией и коллективом.

С первых дней пребывания здесь подопечных приучают к аккуратности, бережливости, умению следить за собой, обслуживать себя.

Неисповедимы пути Господни, и потому мы обойдёмся без риторических вопросов, восклицаний, и, тем более, осуждений. Причин, по которым ребята оказались в детском доме несколько: недееспособность родителей, ограничение или лишение родительских прав, отсутствие

попечения, нахождение родителей в местах лишения свободы... и те случаи, когда ребёнка бросили или от него отказались.

К обретению душевного покоя дети проходят через ряд «процедур»: изъятие из семьи, карантин, лечение в медицинском учреждении или пребывание в приюте. Далее будущие воспитанники направляются либо в дом ребёнка (в возрасте до пяти лет), либо в детский дом.

Сегодня в Семье Веры Анатольевны – тридцать девять ребят: шестнадцать девочек и двадцать три мальчика. Все они – детишкольного возраста: от одиннадцати до восемнадцати лет. Основная часть воспитанников – учащиеся СОШ № 10, остальные – студенты Избербашских Индустриального и Педагогического колледжей, где учатся на поваров-кондитеров, программистов, учителей дошкольного образования, а также физкультуры и музыки.

Коллектив Детского дома № 7 гордится и своими выпускниками: пятеро ребят отдают долг Ро-

дине на СВО, а кто-то учится за пределами республики. Например, Валимагомед Джалилов является студентом Медицинской академии (г. Екатеринбург), а Наида Валиева после успешной сдачи ЕГЭ поступила на факультет журналистики Казанского университета.

Детей не обманешь. Они чувствуют искренность. Так утверждал Лев Николаевич Толстой. Не материальными благами, а Человечностью, в основе которой лежит сострадание, можно исцелять раны, возвращать веру и любовь. Человеку нужен Человек – таков непреложный закон жизни. За последние три года шестеро воспитанников обрели новые семьи. А те, кто и по сей день находится в стенах Детского дома № 7, знают: каждый день их возвращения из школы и колледжа ждут Вера Анатольевна и воспитатели.

Потому что все пути ведут к Людям.

Аида Бабаева

*Николай Александрович НИКИТИН
– доктор медицинских наук, профессор, заслуженный врач РФ,
член Союза писателей России.
Автор нескольких поэтических книг.
Живет в г.Кирове.*

АЙНА, ВАНЯ-ВАНЕЧКА И ВАГИФ

(история одной даргинской семьи)

1

– Мама, мама!
Страшно мне! Почему так тихо?
– Успокойся, Ванечка, убежало Лихо.
Просверкало пятками по степной пыли...
Радуйся, Иванушка, русские пришли!
Видимо, разведчики! Как нам повезло!
Даст Аллах, отстроится заново село.
Мальчик успокоился:
– Лиха больше нет?
Можно я разведчикам передам привет?

– Передай, Иванушка, от всего села.
На соседней улице группа прилегла.
Притомились хлопчики с Лихом воевать,
отдохнуть им надобно и чуток поспать.
Ты водички, Ванечка, отнеси бойцам,
а потом, как водится, пригласи их к нам.
Я, пока ты бегаешь, испеку пирог:
есть мука в загашнике, сыра есть кусок.
Для такого случая ничего не жаль.
Знать, Аллах отвёл от нас горькую печаль.
Поспешай, Иванушка, поспешай, родной.
Видел бы отец тебя, был бы горд тобой.

2

Убежал Иванушка, загрустила Айна:
«Сколько ей ещё хранить от мальчишки тайну?
Как, когда сказать ему, что отец погиб?
Ты зачем оставил нас, дорогой Вагиф?
Ваня – копия твоя, даже в пустяках,
и такого молодца нам послал Аллах.
В ополченье уходя бить фашистов рать,
сына русским именем ты просил назвать.
Просьбу я исполнила и, как родила,
сына Ваней-Ванечкой тут же нарекла.
Всё ждала-надеялась: в отпуск ты придёшь
и сыночка нашего на руки возьмёшь.
Улыбнётся сын тебе, папой назовёт...
Слух прошёл, что ты погиб, Ване минул год.
Под хохлами жить пришлось, а куда бежать?
Сын-младенец на руках и больная мать.
Мама быстро умерла, взял её Аллах,
и остались мы втроём: Ваня, я и страх.
Лишь с началом СВО страх почти исчез:
русских ждали мы, как ждут ангелов с небес».

3

Кружат мысли в голове, спорится работа.
Только вынула пирог, чу, стучится кто-то.
Дверь открыла: Ваня-сын, с ним штурмовики.
Присмотрелась, командир – муж её Вагиф.
Слёзы брызнули из глаз: жив её джигит!
Айну он прижал к груди, что-то говорит.
Оказалось, ранен был, ранен тяжело.
Год провёл в госпиталях. Выжил. Повезло.

Вновь отправился на фронт. Сообщить? Но как, коль захвачено село и лютует враг?

– Ваня, это папа твой, подойди, сынок.

С сатаной сражался он и прийти не мог.

А Вагиф, слезу смахнув, сына приподнял:

– Экий ты уже джигит! Глянь, отца догнал.

Засмутился мальчуган:

– Папа, отпусти.

– Ваня, мы сейчас уйдём, ты меня прости, враг пока ещё силён, нужно воевать.

Ты мужчина, на тебя оставляю мать.

Береги её, сынок, слушайся во всём.

Разобьём врага – вернусь, вот уж заживём.

4

– Как уходите? Куда? – испугалась Айна, – тут вблизи села, Вагиф, был замечен снайпер. Его видел дед Степан, всех предупредил, а вчера через окно деда тот убил.

– Знаю, Айна, знаю всё. Уничтожен он.

Мы разведка, у реки ждёт нас батальон, нам до вечера успеть данные отдать.

И к бойцам:

– Бойцы, подъём! Хватит отдыхать.

Не вкушивши пирога, чая не испив, (наблюдали, как с семьёй встретился Вагиф), встрепенулись разом все и бегом за дверь.

Как не верить в чудеса на войне теперь!

Попрощался командир с сыном и женой, только к двери, как жена крикнула:

– Постой!

Забери с собой чуду*, угостишь ребят, путь не близкий, а бойцы кушать захотят.

Завернула – и в пакет:

– Вот теперь иди.

Он вздохнул, взглянул в глаза и промолвил:

– Жди.

Сына обнял ещё раз:

– Ваня, я вернусь,

знай, не встанет никогда на колени Русь.

**Чуду – даргинский пирог (примечание автора).*

5

– Мама, а мы русские или украинцы?
– Мы с тобой, Иванушка, дети гор – даргинцы.
У Ивана вновь вопрос:
– А зачем мы здесь?
– Далеко от этих мест горы, Ваня, есть.
Там родной нам Дагестан – чудная страна.
Только много лет назад страшная война
жизни прадедов твоих забрала навек.
Здесь покоятся они: Джамбулат, Бабек.
Два героя, два орла... А судьба одна.
Видел памятник в селе? Там их имена.
Подросли их сыновья, провели совет:
нужно ехать на Донбасс, вариантов нет:
не должны отцы лежать от семей вдали.
К обелиску привезли с родины земли...
Это дедушки твои: Джабраил, Ахсан.
Папа твой – Ахсана сын, нынче капитан.
Я второго деда дочь.
В царстве вечных снов
упокоены они: взял Аллах отцов.
В полумраке мать и сын разговор ведут:
Жив Вагиф – защитник их, и в сердцах уют.

6

Опускается на степь дымка из тумана,
закрывая от небес заросли бурьяна.
Пробирается отряд к берегу реки,
парни все как на подбор, все штурмовики.
Смерть смотрела им в глаза, каждому – не раз,
но сильнее смерти долг – выполнить приказ.
Им сегодня повезло: в небе дронов нет.
Не хватало здесь в степи получить привет
от бандеровской орды и себя раскрыть.
Чтобы выжить на войне, мало просто жить.
Враг не дремлет, потому: быть живей, чем враг –
пункт устава для бойца, без него никак.
Слава Богу, добрались. Без потерь отряд.
– Вашим данным нет цены, – встретил их комбат.
Отчитались, и Вагиф, вспомнив про еду,
пригласил бойцов в блиндаж пробовать чуду.
Восхищенью пирогом не было границ –
отодвинулась война – столько добрых лиц!
За неструганным столом – вся святая Русь...
Эти парни победят, Господом клянусь.

Галина Пшеницына. «Розовые розы». Акварель

Клара Власова. «В ауле». Холст, масло.

ИНДЕКС ПМ828

4 651116 280082

Свободная цена
6+